

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby

Umělecká knižní vazba
Bakalářská práce

Autor:	Sára Šafrová
Studijní program:	Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání – maior Tělesná výchova se zaměřením na vzdělávání – minor
Vedoucí práce:	MgA. Jakub Horský
Oponent práce:	MgA. Tomáš Moravec

Zadání bakalářské práce

Autor:	Sára Šafrová
Studium:	P20P0358
Studijní program:	B0114A300057 Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání
Studijní obor:	Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání, Tělesná výchova se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	Umělecká knižní vazba
Název bakalářské práce AJ:	Art bookbinding

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem bakalářské práce je charakteristika umělecké knižní vazby, její konkrétní využití a aplikace v praxi.

Teoretická část se bude zabývat stručnou historií a základními informacemi o knižní vazbě jako takové. Následující část bude věnována umělecké knižní vazbě, zejména pak japonské knižní vazbě, její tradici, principům, vývoji a postavení v moderním knihařství.

Praktická část bude věnována japonské vazbě a její aplikaci v praxi, např. u sešitu, fotoalba, diáře apod.

BÁRTOVÁ, Kateřina a SLOVIK, Radomír. *Historický vývoj knižní vazby: technologie vazby 16. století*. Vydání 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2020. 209 stran. ISBN 978-80-7560-343-2

GOODE, Simon. *Making Books: A Guide to Creating Handcrafted Books*. London Centre for Book Arts, 2017. ISBN 1616896310

RENOTIÈRE, Gina, ed. *Fenomén Ateliér papír a kniha: autorské knihy a objekty studentů J.H. Kocmana = The phenomenon of the Paper and Book Atelier : artists' books and objects by J.H. Kocman's students*. Přeložil Matthew SWENEY, přeložil Bob HÝSEK. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, [2016]. ISBN 978-80-88103-18-9.

Zadávací pracoviště: Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: MgA. Jakub Horský

Oponent: MgA. Tomáš Moravec

Datum zadání závěrečné práce: 14.12.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího závěrečné práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu MgA. Jakubu Horskému za odborné vedení práce, ochotu a cenné rady, díky kterým se povedlo práci zdárně zhotovit. Nemalé díky patří i paní MgA. Vladimíře Šturmové, kterou mi jako odborníka doporučil vedoucí práce a která mi velmi pomohla se získáním informací o Japonské vazbě a poskytla mi skvělá doporučení na související literaturu.

Anotace

ŠAFROVÁ, Sára. *Umělecká knižní vazba*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023. 55 s. Bakalářská práce.

Tato bakalářská práce se zabývá uměleckou knižní vazbou, respektive tradičním knihařstvím dálného východu se zaměřením na tzv. Japonskou knižní vazbu. V práci je uvedena jak stručná historie knihy na území Evropy, tak i vývoj knihtisku a knihařství na dálném východě. V rámci teorie se práce zabývá i problematikou studie knihy, kdy byly knihy v průběhu zkoumání často značně znehodnoceny. Praktická část práce pak řeší téma Japonské knižní vazby jako takové. Zodpovídá na otázku problematiky názvu této knižní adjustace, řeší její začlenění v moderní polygrafické době, kdy tento způsob adjustace běžná populace převážně nezná, a tak na závěr nabízí i ukázkou použití této vazby na různých knižních produktech jako jsou sešity, fotoalbum, diář. Všechny tyto ukázky skýtají i popis autorova postupu práce, vybraný materiál a nástroje či programy použité ke zhotovení.

Klíčová slova: historie knihy, tradice knižní vazby na východě, japonská vazba

Annotation

ŠAFROVÁ, Sára. *Art Bookbinding*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2023. 55 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor's thesis deals with artistic bookbinding, i. e. traditional bookbinding of the Far East with a focus on so-called Japanese bookbinding. The work presents a brief history of the book in Europe, as well as the development of book printing and bookmaking in the Far East. Within the framework of the theory, the work also deals with the issue of book study, when books were often greatly devalued in the course of research. The practical part of the thesis deals with the topic of Japanese book binding as such. It answers the question of the issue of the title of this book binding, solves its inclusion in the modern polygraphic era, when this method of binding is mostly unknown to the general population, and so in the end it also offers an example of the use of this binding on various book products such as notebooks, photo albums, and diaries. All these examples also provide a description of the author's work process, the selected material and the tools or programs used to create it.

Keywords: history of the book, the tradition of bookbinding in the East, Japanese stab binding

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

OBSAH

ÚVOD	10
1 HISTORIE A PRVNÍ PŘEDCHŮDCI KNIHY	12
2 VÝVOJ KNIŽNÍ VAZBY	13
2.1 VAZBA V ČASNÉM STŘEDOVĚKU	13
2.2 VAZBA V POZDNÍM STŘEDOVĚKU	14
2.3 VAZBA ORIENTÁLNÍ	15
2.4 VAZBA RENESANČNÍ	16
2.5 VAZBA BAROKNÍ	17
2.6 VAZBA KLASICISMU A ROMANTISMU	19
2.7 VAZBA 2. POLOVINY 19. STOLETÍ	19
3 KNIHTISK, VZNIK POLYGRAFIE A SOUČASNÉ KNIŽNÍ VAZBY ...	21
4 HISTORIE STUDIE KNIHY	24
5 DÁLŇEVÝCHODNÍ KNIŽNÍ VAZBY	26
5.1 NEJSTARŠÍ NOSIČE PÍSEMNÝCH ZÁZNAMŮ V ČÍNĚ	27
5.2 HARMONIKOVÁ VAZBA	27
5.3 MOTÝLÍ VAZBA	28
5.4 KAPSOVÁ VAZBA (JAPONSKÁ KNIŽNÍ VAZBA)	29
5.4.1 ROZMĚŘOVÁNÍ DĚR PRO VAZEBNÍ VZORY	30
5.4.2 PRO JAKÉ KNIŽNÍ PRODUKTY JE VAZBA VHODNÁ A JAKÉ JSOU NEJVHODNĚJŠÍ MATERIÁLY PRO ZHOTOVENÍ TĚTO VAZBY?	31
5.4.3 CO POTŘEBUJEME KE ZHOTOVENÍ TĚTO VAZBY?	32
5.4.4 POSTUP	32
6 MŮJ VÝSTUP PRÁCE	33
6.1 POSTUP PRÁCE	33
6.1.1 SEŠITY	34
6.1.2 VZORNÍK	34

6.1.3	DIÁŘ	34
6.1.4	FOTOALBUM	36
7	VÝZKUM.....	36
	ZÁVĚR	42
	SEZNAM ZDROJŮ A POUŽITÉ LITERATURY	43
	SEZNAM DALŠÍCH SOUVISEJÍCÍCH ZDROJŮ:	44
	PŘÍLOHY	45

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá tématem umělecké knižní vazby, zejména pak tzv. Japonskou knižní vazbou. Je to téma, kterým se, mimo několika málo jedinců v uměleckém světě, nikdo moc nezabývá, a to mi přišlo jako velká škoda, neboť si myslím, že je to téma velice atraktivní a zajímavé.

Cílem této bakalářské práce je charakteristika umělecké knižní vazby, její konkrétní využití a aplikace v praxi. Dalším cílem práce je pak zjištění povědomí laické veřejnosti o existenci Japonské knižní vazby (a možná tak trochu i malá osvěta), kde se předpokládá, že drtivá většina respondentů o tomto typu knižní vazby nemá nejmenší ponětí a nikdy se s ní nesešla. V rámci bakalářské práce tak byl proveden i orientační kvantitativní výzkum za použití empirické metody dotazníku, kde byli respondenti dotazováni na otázky právě ohledně Japonské knižní vazby. Reprezentativním vzorkem byli respondenti pánského i dámského pohlaví, nijak věkem neomezeni. Cílem bylo zajistit odpovědi z co nejširšího spektra lidské populace, která se nepohybuje v uměleckém prostředí. Toto bylo jediné kritérium dotazníku.

Teoretická část této bakalářské práce se věnuje historii umělecké knižní vazby. Sleduje vývoj knižní vazby v Evropě od časného středověku až po současnou polygrafickou výrobu. Čtenář tak zde nalezne kapitoly o vazbě časného i pozdního středověku, o orientální vazbě, vazbě renesanční, barokní, o vazbě klasicismu a romantismu nebo o vazbě 2. poloviny 19. století. Na tyto kapitoly pak navazuje kapitola o knihtisku a vzniku polygrafické výroby, která je čtenáři stručně popsána a porovnána s uměleckou knižní vazbou, kterou se tato bakalářská práce zabývá. Teoretickou část pak zakončuje kapitola o historii studie knihy.

Praktická část bakalářské práce se zaměřuje již na knižní vazby Asie, kde je Japonská vazba a její využití v praxi hlavním praktickým výstupem práce. Čtenáře tato část na začátku zběžně obeznámí s historií dálnévýchodních vazeb, jejichž vývoj probíhal paralelně s těmi Evropskými, a tak zde lze vypožorovat podobnosti. Ještě před samotnou hlavní částí, jsou zde chronologicky popsány knižní adjustace, které předchází vzniku Japonské knižní vazby a bez kterých by jinak snad ani nemohla spatřit světlo světa.

Kapitola o Japonské knižní vazbě řeší problematiku označení Japonské knižní vazby Japonskou knižní vazbou. Seznamuje čtenáře s tím, co tento pojem vlastně znamená, jak tato knižní adjustace vznikla, jaký je rozdíl mezi čínskou a japonskou knižní vazbou, jak tato vazba vypadá, jak funguje, u kterých produktů je nejvhodnější ji použít

a proč, jaké se používají materiály (resp. co tvůrce potřebuje k jejímu zhotovení) a v neposlední řadě také návod na základní vazební vzor.

Další textová část této bakalářské práce navazuje na kapitolu o Japonské knižní vazbě. Uvádí knižní produkty zhotovené touto knižní vazbou v rámci této práce. Obsahuje podrobný popis výchozích produktů, postupů, kterými byly zhotoveny, jaké materiály byly použity a z jakých důvodů, jaké vazby byly u jednotlivých knižních produktů použity, či pomocí kterých programů byly připraveny knižní bloky.

Poslední textová část se pak zabývá zmiňovaným průzkumem. Zde jsou znovu uvedeny cíle a hypotézy průzkumu. Jsou zde však i vypsány všechny otázky i s možnými odpověďmi. Je zde popisován celý průběh výzkumu včetně vyhodnocení výsledků a jejich porovnání s předpokládanými výsledky.

Celou bakalářskou práci pak uzavírá obrázková příloha, kde jsou ukázky knižních adjustací (o kterých se hovoří v teoretické části), ilustrace k postupu základního šicího vzoru Japonské knižní vazby a dokumentační fotografie a screenshoty z průběhu tvorby praktické části práce.

1 HISTORIE A PRVNÍ PŘEDCHŮDCI KNIHY

Jak jistě všichni víme, potřeba záznamu různých informací provází člověka již od pravěku, proto se jeskynní malby (jako např. ty z Lascaux ve Francii, nebo ty ve španělské Altamiře) zmiňují u historie mnoha výtvarných témat od malby, přes grafiku až třeba právě po knižní vazbu.

Začalo to tvorbou prvních přírodních barev, otisky rukou a postupně i prvními primitivními nástěnnými malbami, které se s vývojem člověka začaly dle jeho možností a znalostí zaznamenávat i jinak a na jiné materiály než jen stěny jeskyní (viz. drobné sošky zejména venuší, nebo řezby z mamutoviny). Lidé tak začali svá sdělení (většinou v podobě piktogramů, run, nebo hieroglyfů) zaznamenávat třeba právě na kly mamutů, kůru stromů, později na voskové, kamenné nebo hliněné destičky (nejznámější jsou různé desky/kartuše z umění starověkého Egypta či třeba Babylonská Chamurapiho stéla) ... až se lidstvo dostalo krůček po krůčku k prvním textům psaných na pergamen („*Psací látka, která vznikla zpracováním zvířecích kůží (máčením ve vápenné vodě, napínáním, čištěním a hlazením)*). *Jihoevropský pergamen vznikl opracováním pouze vnitřní strany převážně ovčí kůže, střeoevropský postup spočíval v opracování obou stran usní, nejčastěji telecí a kozích. Výrobu pergamenu, zpočátku omezenou výhradně na klášterní prostředí, později přejímali laici (tzv. pergameníci) pracující pro univerzity a pro soukromé zakázky. Pergamen byl často užíván také jako pokryv knižních vazeb, a to jak pergamen již dříve popsany, tak také čistý pergamen nepoužitý.*“ Richterová, 2003) a vynálezu papyrusu – předchůdci dnešního papíru ze starověku. Každá kultura měla trochu jiný způsob výroby a používala rozličné druhy materiálů a techniky¹. Byť byl papyrus mnohem méně kvalitní než pergamen, podařilo se mu ho nakonec prakticky vytěsnit právě pro své nízké náklady a pergamen se dále používal již jen na ty nejvýznamnější listiny a později jako přetahy knižních desek.

Papyrus byl tedy vyráběn hlavně pro účely zaznamenávání textů. Přesný postup jeho výroby není znám, protože tento um byl zapomenut, když se papyrus přestal používat. Každopádně znalost techniky, nebo alespoň jejich principů, byla zpětně částečně obnovena díky Pilniovým „*Naturalis historia*“ a dalším nalezeným textům. (Žába, 1968)

¹ Zatímco na dálném východě se k výrobě papyrusu používalo plstění vláken, která se uvolňovala při praní prádla a později se využívalo kůry rostlin a vláken konopí (viz. Hybner 2022), v Evropských zemích se k jeho výrobě využívaly lodyhy bahenních rostlin (Žába, 1968).

Na začátku se papyrus používal primárně ve formě zvané rotulus, což jsou: „*spojené listy papyru srolované do svitku, jehož délka mohla dosahovat až 40 m, a uchovávané ve zvláštním obalu. Papyrový rotulus byl srolován horizontálně zleva doprava tak, aby bylo možné číst čtyři kolumny současně. Jeho nevýhodou bylo, že údaje o autorovi a textu (explicit, kolofon) byly umístěny až na konci svitku.*“, ve 4. století začala proto převažovat forma kodexu. Rotulus se však udržel výjimečně ještě ve středověku pro určité typy pergamenových písemností, byly však již svinuty vertikálně.“ (Uhlíř, RichtEROVÁ 2003)

Rotuly a svitky později začaly nahrazovat tzv. kodexy, které se již dají považovat za určité první primitivní formy knih. Kodex je „[...] v období pozdní antiky již forma knihy, která vznikla v důsledku rozšíření pergamenu a na rozdíl od svitku se vyznačovala soudržností listů, složením vrstev psací látky, zpevněných vazbou nebo jinými prostředky. Také rukopisná kniha nebo literární rukopis s charakteristickými rysy.“ (Uhlíř, 2003)

Mezi nejznámější kodexy u nás patří např. Kodex vyšehradský nebo Kodex gigas.

2 VÝVOJ KNIŽNÍ VAZBY

Už od počátku má knižní vazba nepochybně v první řadě ochranný účel. „*Ale tak jako se z rukopisné knihy záhy vyvinul kodex více či méně kaligrafovaný, stává se knižní vazba opět v souladu se svým určením a funkcí uměleckým dílem, na němž se zvláště v nejstarších dobách vedle knihaře podílel i zlatník, emailér, eventuálně i sochař drobných plastik a brusič drahokamů.*“ (Trienále, 1985)

„*Umělecké vazby jsou někdy opravdovými klenoty, na nichž není šetřeno ani materiálem ani časem, takže se pracuje na jedné vazbě i několik měsíců.*“ (Káňa, 2015, s. 18)

Následujících několik kapitol o jednotlivých fázích vývoje knižní vazby je inspirováno vědomostmi z knihy Jaroslava Pešiny Knižní vazba v minulosti (1939).

2.1 VAZBA V ČASNÉM STŘEDOVĚKU

Udělat si obrázek o vzhledu knižní vazby v raném středověku je poměrně složité, neboť existuje jen pramálo dochovaných důkazů. Lze však předpokládat, že zprvu byly

vazby hlavně praktické. Dá se tedy očekávat jednoduchá vazba pergamenová, kožená či látková bez jakéhokoliv většího zdobení.

Vazby vysoké umělecké hodnoty (vazby, které jsou nákladně zdobené a vyrobené z cenných materiálů) přináší až doba karolinská a otonská. Těchto cenných vazeb se v té době však dostávalo jen a pouze knihám liturgickým, kterým byla připisována stejná hodnota jako ostatním bohoslužebným předmětům. Vzhledem k tomu, že tyto kodexy byly vzácné a v tak nepatrných nákladech, bylo možné jim věnovat právě veškerou péči nejen v oblasti výzdoby jakékoliv podoby.

Tyto knihy bývají zpravidla klášterními výtvary, kde se na jejich vzniku podíleli nejen samotní mniši, ale třeba i zlatníci, emaileři nebo řezbáři. Právě díky tomu je vývoj knižní vazby současně vývojem i mnoha dalších uměleckých odvětví.

Tyto kodexy měly desky z dřevěných prkének, které se následně potahovaly buď kůží, nebo látkou a následně byly zdobeny. Nejzdobenější byla vždy vnější strana, která bývala nejvíce vystavována na odiv.

Dle J. Pešiny (1939) lze vazbu tohoto období rozdělit podle způsobu výzdoby knižní vazby na dva typy. A to na vazby s deskami zdobené rytinami ze slonoviny a vazby zdobené zlatnickou.

2.2 VAZBA V POZDNÍM STŘEDOVĚKU

Pozdní středověk se vyznačuje postupným úpadkem duchovní kultury, a tak není divu, že se tento fakt promítá ve všech směrech, a tedy i ve vývoji knihy a knižní kultury. O knihy začíná mít zájem více a více lidí a zvyšuje se tak poptávka hlavně po světském obsahu. Tím se stalo, že se knižní vazba začala modifikovat zpět do jednodušší a méně nákladné formy, která je zároveň i praktičtější. Jak uvádí J. Pešina (1939) ve své knize Knižní vazba minulosti, dalo by se říci, že se z knižní vazby stává odvětví aplikovaného umění.

Že se na překryv knižní vazby používala kůže, již není žádná novinka, ovšem trvalo poměrně dlouho, než byla objevena krása jejího materiálu a dala vzniknout základům novověké vazby. A neb: *„Kůže bylo sice již dříve užíváno jako potahu desek, ale považována za méněcenný materiál, byla téměř úzkostlivě skrývána pod luxusní práci zlatnickou. Teprve ve XII. století a to zásluhou Anglie, stala se kůže materiálem doceněným, umělecky svébytným a výtvarně zmoženým, rychle zatlačujícím náročné*

vazby zlatnické, jež zůstávaly nadále vyhrazeny pouze knihám mimořádně cenným, jmenovitě ovšem liturgickým.“ (Pešina, Štencl, 1939, s. 17)

Gotická vazba také přichází s kováním, které mělo zpočátku plnit opět spíše ochranný faktor, ale později se též stala výrazným dekorativním elementem, který nejen pomáhal chránit knihu a vyztužoval její vazbu, ale také jí zdobí a zdůrazňuje střed desky. Toto kování je pro gotické vazby typické.

Do pozdního středověku také řadíme vazby kožené zdobené tzv. slepotiskem. To je zjednodušeně řečeno technika, kdy se do napnuté a navlhčené kůže vtlačí nahřáté razítko – tzv. kolek – z tvrdého kovu. Nejoblíbenějšími a nejpoužívanějšími vzory slepotisku jsou granátová jablka nebo kosočtverce s vepsanými rozetami², liliemi... bývaly několikrát rámovány, přičemž byly zdobeny i ohraničující lišty. Ty zase bývaly zdobeny motivy nejen vegetativními či figurálními, ale nalezneme i motivy heraldické³ či animální.

Na látkovou knižní vazbu byl v této době používán hlavně samet.

2.3 VAZBA ORIENTÁLNÍ

O orientální vazbě je důležité vědět z důvodu kontextu, neboť měla nemalý vliv na vazbu renesanční a tím pak vlastně na veškerou pozdější evropskou knihvazačskou kulturu. Mezi orientální vazby řadíme vazbu maurskou, arabskou nebo třeba saracénskou. Nejvyššího stupně dokonalosti dosáhlo zejména umělecké zpracování a výzdoba kůže. Na rozdíl od evropské kultury se v orientu místo hrubých a těžkých kůží hovězích, telecích či vepřových, využívalo jemného safíánu (druh jemné kozinky mořena jasnými barvami), který nebyl potahován na desky dřevěné, ale na lehoučké desky z lepenky. Dalším významným rozdílem oproti evropským vazbám je způsob zdobení,

Obrázek 1

Orientální vazba.

(Pešina, 1939)

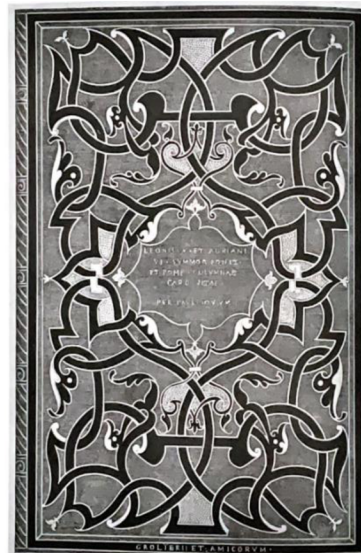
² Francouzského původu. V překladu znamená růže/růžice. V architektuře se tak označují kruhová okna typická pro gotickou architekturu. Bývají vyplněny vitrážemi.

³ Heraldické motivy jsou motivy mýtických a bájných zvířat. Heraldickým motivem však bývají i erby, nebo jiné znaky, které se v knižní kultuře používaly pro označování knih jejich objednavatele/majitele. Tyto vlepované lístky, razítka nebo jiné zvěčnění znaku pro určení vlastnictví se nazývá exlibris.

kdy se výzdoba uplatňovala nejen na vnější straně desek, ale i na té vnitřní. K výzdobě se poměrně hojně používalo vyzlacování vzorů, které byly do kůže vtlačeny.

2.4 VAZBA RENESANČNÍ

Renesanční vazba má svou kolébku v Itálii, kde místní vazače uchvátila orientální vazba, s jejíž technikou a vymoženostmi se rychle seznámili, avšak nezůstali jen u prázdného napodobování, a tak udali další směr vývoje evropské knižní vazby. Střediskem italské renesanční vazby se staly Benátky. Tvůrci vazeb, stejně jako umělci ostatních oborů té doby, jsou vesměs anonymní a díla bývají zařazována podle dílny, ve které vznikly. V našem případě knihvazačství je zvykem označovat vazby dle jejich objednavatelů, pro něž vazači pracovali. V Itálii takto vynikají zakázky Jean Groliera, Thomasa Maioliho či Demetria Canevariho, které jsou význačné svou náročností

Obrázek 2

Vazba Grolierova.

(Pešina, 1939)

Obrázek 3

Francouzská vazba pro Jindřicha II.

A Kateřinu Medicejskou.

(Pešina, 1939)

a očividnými tzv. bibliofilskými sklony⁴.

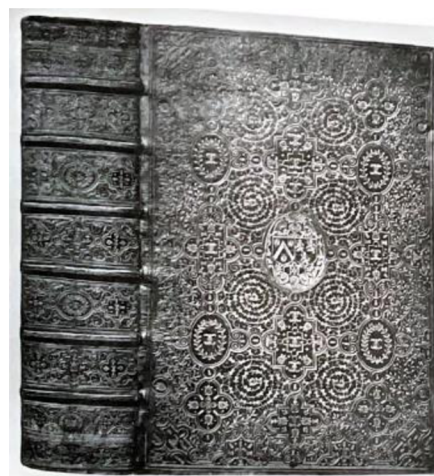
Z těchto je za nejvýznamnější označována sbírka Jean Groliera, která je považována za vrchol vazačského umění jak po stránce umělecké, tak i po stránce technické. Tyto Grolierovy vazby jsou jedinečné svým jednoduchým, avšak striktně pravidla dodržujícím, účinným dekorem a vytríbeným vkusem.

Francouzská renesanční vazba byla do rozšíření Grolierova stylu průměrná a nijak zvlášť nevynikala, ale právě díky jeho rozšíření se velmi rychle ujala vůdčího místa a významně ovlivňovala další vývoj knižní vazby až do 19. století. Za tento vzestup vděčí nejen rozšíření

⁴ Bibliofilie je zjednodušen řečeno láska ke knihám. Jako bibliofilské knihy označujeme takové knihy, u kterých je na první pohled patrné, že jim při výrobě byla věnována veškerá péče v nejvyšší možné kvalitě. Takové knihy se vyznačují velmi pečlivou a precizní nejen úpravou, ale i výzdobou a laik by je označil jako krásné. Při označení člověka jako bibliofila je to synonymum pro, poněkud hanlivě znějící, slovo knihomol.

Grolierova stylu, ale hlavně svým aristokratickým mecenášům, kteří propadli bibliofilii a mezi kterými se nacházeli mimo aristokratů i samotní králové. Velký rozkvět francouzské knižní vazby je spojen hlavně se jmény Jindřicha II., Kateřiny Medicejské či Diany z Poitiers. Z této doby je krásnou ukázkou vazba pořízená pro krále a jeho manželku v pařížské národní knihovně (viz. obr. č. 3.), která ukazuje jednu z variací na základní Grolierovu vazbu.

Následující období Jindřicha III. a IV. by šlo rozdělit do na dvě části. V té první stále doznívá předchozí styl inspirovaný Grolierem a v té druhé se začíná prosazovat sloh zvaný fanfare (obr. č. 4.), který se již dá považovat za předchůdce výzdobného systému baroka. Oproti grolierovskému striktnímu rozvržení plochy je fanfarový styl rozvolněný a více nahodilý.

Obrázek 4

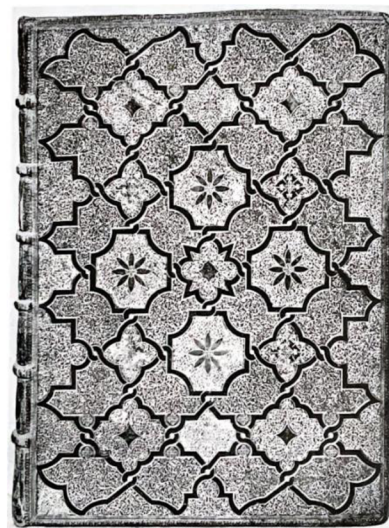
Francouzská vazba fanfare.

(Pešina, 1939)

2.5 VAZBA BAROKNÍ

Jak lze očekávat z předešlého textu, tak i v 17. a 18. století umělecké knižní vazbě stále dominuje Francie. Vzniká nový sloh, který již má silně očekávaného barokního ducha i s prvky ještě fanfarovskými. S tímto slohem přichází tvůrce Le Gascon (obr. č. 5.), podle kterého je také pojmenován. Tento typ již vůbec nezdůrazňuje střed a opouští zcela i od bordury⁵.

V 60. letech 17. století se začíná uplatňovat a rozšiřovat vzor vějíře (viz. obr. č. 6.), který mohl plnit zrcadlo, rohy i bordury. Používal se ve formě kruhové, půlkruhové či čtvrtkruhové. Ve Francii tento druh najdeme jen ojediněle, ovšem v německé či italské vazbě byl používán poměrně hojně.

Obrázek 5

Vazba připisovaná Le Gasconovi.

(Pešina, 1939)

⁵ Bordury jsou speciální dekorační proužky, kterými se rámovaly knižní desky.

Obrázek 6

Italská vazba à l'éventail.

(Pešina, 1939)

Obrázek 7

Česká vazba, konec 17. st.

(Pešina, 1939)

Obrázek 8

Německá vazba 18. století.

(Pešina, 1939)

V 17. a 18. století byl s oblibou, kromě kůže, používán barevný samet (obr. č. 7.), na který pak bylo přiděláváno skutečně masivní zdobné kování většinou ze stříbra, takže tím, právě v kombinaci s barevným sametem, vznikaly krásné kontrasty. Po celé 17. století se v těchto kováních objevují motivy šátků, mušlí, ovocných festonů či okřídlené hlavičky andělíčků. Ve století osmnáctém se však tyto vzory kování začínají odlehčovat a být hravější (stejně jako na obr. č. 8.).

Toto období přináší také mramorové předsádky, které se poprvé objevují již kolem roku 1600 a velký boom krajkářského průmyslu také nezůstal bez projevu i v odvětví knihvazačství. Hned z kraje 18. století se objevují motivy převzaté právě z krajek na bordurách knih a rokoko je pak zdvihá na další úroveň. V rokoku, které je měřítkem 18. a 17. století považováno za úpadkové a kreativně vyčerpané, knihaři s oblibou nechávali střed volný a všechna ozdoba byla tlačena ke krajům, kde vzory sítěk, krajek aj. takřka cizopasně obrůstají plochu. Krásnou ukázkou je třeba vazba N. Denise Deromea ml. (viz. obr. č. 9.), který patřil mezi proslavené francouzské vazače 18. století.

Obrázek 9

Vazba Deromea ml.

(Pešina, 1939)

Za zmínku ještě stojí knihař Roger Payne, který předčil ostatní vazače svou technikou a snahou vymanit se

z této tzv. kreativně slepé uličky. Jeho způsob dekorace již směřuje k dalšímu vývoje knihy – klasicismu.

2.6 VAZBA KLASICISMU A ROMANTISMU

Vazba klasicismu přichází s velkým vystřízlivěním. S nástupem nové estetiky přichází také nový koncept, který staví – oproti rozvolněnému baroku a rokoku – na tektonicky přísném členění a rozvržení plochy. Mnohdy jsou tak knihy zdobeny pouze úzkou bordurou s drobným ornamentem po obvodu plochy. Motivy jsou inspirovány antikou, etrusky a pompejemi, takže zde nalezneme motivy akantů, váz či motivy figurální. Vazba Bozériana st. (obr. č. 10.) hezky prezentuje typický empirový vzor váz s girlandami mezi dvěma ohraničenými uzoučkými bordurami.

Obrázek 10

Vazba Bozériana st.

(Pešina, 1939)

Vedle safiánu byla té době pro knihy oblíbena také látka, a to zejména tzv. atlas a plyš. Empirová vazba je jednoduchá, ba dokonce až strohá, ovšem stále líbivá a vkusná. V této době knihvazačství dominovala zejména Paříž a Vídeň, které byly nejvýznamnějšími středisky.

Romantickou vazbu popisuje Pešina jako zkřížení stylu pozdního empiru a s druhým rokokem, které tak tvoří jedinečnou kombinaci motivů rokokových i gotických, stejně jako prvků odvozených ze stylu orientálního a románského.

Mimo kůže se zde začíná na přebalech prosazovat také barevný škrobový papír, z čehož můžeme dedukovat vznik vazeb čistě užitkových a levných.

2.7 VAZBA 2. POLOVINY 19. STOLETÍ

Vazby této doby jsou význačné zejména pro svou řemeslnou kvalitu, ovšem umělecký přínos stále stagnuje a zůstává u imitací vazeb slohů minulých. Místy můžeme pozorovat snahy o vlastní vazby, které by byly inovativní, a hlavně nezávislé na předchozích typech vazeb.

Nejlépe to lze pozorovat v Anglii u Williama Morise a jeho spojence Thomase Jamese Gobden-Sandersona, jejichž knihy později nevyčnávají pouze vysokou

technickou úrovní, ale právě i tou uměleckou. Na Sandersonových vazbách se odráží jeho cílevědomá umělecká osobnost a znamenitá technika. Lze tam pozorovat snahu dát každé knize svou vlastní jedinečnost a obal odpovídající svým vizuálem literárnímu stylu knihy. Vzácností jeho vazeb je také to, že plně respektují veškeré zásady plošné výzdoby, neboť to se v té době běžně nedělo.

Další zemí, které se podařilo vymanit se z imitace slohů minulých, bylo Dánsko v čele s Kodaní. Jejich vazby jsou vkusné, zdobené dosud neznámým originálním způsobem a pozdější Evropě byly nemalým vzorem.

Nejvýznamnější změnu však přináší nástup nového slohu. Tímto slohem není žádný jiný než secese, která je myšlenkově a umělecky tak inovativní, že prochází mnoha a mnoha uměleckými odvětvími a mezi nimi právě i knižní vazbou a její výzdobou. Stylizované motivy hlásící se ke svému rostlinnému původu, figurální náměty odpovídající náladě té doby, nové fonty uplatňující se nejen na deskách knih... Na konci 19. století lze pozorovat i čím dál častější spolupráce knihvazačů s grafiky, kdy grafici předávají své kreativní výtvarné myšlenky knihařům, jež se je pak (byť občas tak trochu na úkor kvality vazby) snaží zakomponovat. Asi nejznámější takovou dvojicí jsou Carayon a Lepère (ukázka jejich práce na obr. č. 12.).

Dalším znakem té doby je již obrovská knižní produkce, s níž se logicky pojí fakt, že ne všem se mohlo dostat umělecký náročnějších vazeb. Přiklání se tak čím dál častěji k vazbě nakladatelské a dalo by se říci, že umělecká knižní vazba začíná bojovat o své čestné místo.

Obrázek 11
Vazba Gobden-Sandersonova.
(Pešina, 1939)

Obrázek 12
Vazba Carayonova
a Lepèrova.
(Pešina, 1939)

3 KNIHTISK, VZNIK POLYGRAFIE A SOUČASNÉ KNIŽNÍ VAZBY

Není moc oborů a řemesel, ve kterých by průmyslový rozvoj a nástupy strojů způsobil podobný převrat jako právě u knihařství. Snad je to způsobeno právě tím, že knihvazačství patří k jednomu z nejstarších umění. Nejprve nešlo o řemeslo, které by dokázalo člověka uživit. Důvodů pro toto tvrzení je hned několik. Všechny knihy se dříve psaly a iluminovaly ručně, takže zhotovení jediné knihy trvalo nesmírně dlouho, aby bylo možné se tím uživit. Navíc schopnost číst a psát ovládal dříve jen malý zlomek lidí, ke kterým patřila hlavně církev a později i šlechta. Nebyly moc ani žádné soukromé knihovny, takže šlechta si většinou najímala opisovače knih a třeba mniši v kláštorech byli nuceni si zhotovovat vlastní vazby.

Zatímco z počátků se veškeré části knihy zhotovovaly ručně, včetně textu, postupem času se začaly hledat jednodušší formy postupů. Začalo se tisknout. Nejdříve iniciály⁶ a obrázky, později jednotlivé litery⁷, které se skládaly jedna vedle druhé... Zde se už můžeme bavit o vynálezu knihtisku, jehož vynález je připisován německému tiskaři Johannesu Gutenbergovi a datován do 1. poloviny 15. století.

Princip knihtisku v takové podobě, v jaké s ním přišel Guttenberg, spočívá ve vynálezu písmolijectví, díky kterému se dalo zhotovit potřebné množství shodných liter, které se pak skládaly jedna vedle druhé do sazebnice, která určovala přesné řádkování a mezery, nanasla se na ně koženými tampony tzv. tiskařská čern, následně se text otiskl pomocí primitivního knihařského lisu⁸, který umožňoval pomocí tisku z výšky⁹ vytisknout celý arch najednou (a tak pořád dokola až do dovršení potřebného množství nákladu), poté se „rozbořil“ a ze stejných liter se sestavoval text nový. Takto pořád dokola. Je zde tedy vidět již první mechanizace tiskařské práce.

⁶ Z latinského „initium“ = počátek. Jsou to první písmena na začátku strany/kapitoly, která jsou od ostatních rozlišena a zvýrazněna svou velikostí, barvou a často bývají iluminovány.

⁷ Litery jsou jednotlivá, zrcadlově obrácená, písmenka v podobě razidla odlitá z tzv. liteřiny (slitina olova, cínu a antimonu), které se kladly jedna vedle druhé do sazebnice pro následný tisk.

⁸ Knihařský lis je šroubovitý lis s deskou, jehož vynález je také připisován Guttenbergovi. Princip spočívá v tom, že díky otáčení šroubu vyvíjí vrchní deska rovnoměrný tlak na celou matici (v našem případě sazebnici) a to způsobí její otisk na papír.

⁹ Tisk z výšky jsou zjednodušeně řečeno všechna razítka/pečetidla. Princip spočívá v tom, že se odryjí místa, která nechceme mít vytištěna (tzv. ryjeme světlo). Na vyvýšená místa, která vzniknou rytím a budou se tisknout, se pak válečkem nanáší tiskařská barva, která se za pomoci tlaku (ideálně tlaku z tiskařského lisu) přenesla na papír. Je nutné pamatovat na to, že obraz, který budeme z matrice tisknout, bude ve finále zrcadlově obrácený.

Guttenbergův knihtisk měl samozřejmě mnoho předchůdců a současníků jak přímých, tak nepřímých. Knih tisk v podobě tisku z výšky se objevoval ve formě různých razidel a pečetidel už kolem r. 3 000 let před naším letopočtem na území Mezopotámie, kde byly nalezeny dochované fragmenty hliněných destiček, do kterých byla před vypálením vtačena určitá razidla. Tisk z výšky se pak také hojně využíval v Číně. (Celbová, 2003; Voit, 2006, s. 160)

Tímto způsobem, který se postupně upravoval, zdokonaloval a modifikoval, jsme se dostali až k dnešní polygrafické výrobě¹⁰. Polygrafický proces nelze nějak obecně popsat, neboť je velmi složitý, rozmanitý a neskýtá jen jeden konkrétní postup. Primárně bychom mohli polygrafické tiskové techniky rozdělit na klasické (kam bychom zařadili tisk z výšky¹¹, tisk z hloubky¹², tisk z plochy¹³, nebo tzv. průtisk¹⁴), a na digitální (kterých je také široké spektrum). Každá z těchto technik má svůj vlastní postup, materiály, potřebné pomůcky. Rozdělují je také užití rozličných druhů tiskových barev a příprava tiskových forem (pokud tedy zrovna vůbec nějakou mají). Takovýchto rozdílů je ještě mnoho.

Polygrafický tisk je v dnešní době schopen potisknout snad cokoli od klasických knížek, přes plakáty, propagační materiály, obaly všeho druhu, školní potřeby, obaly, samolepící etikety, textil, ceniny a jiné doklady až po flexibilní obaly, kartonáž, kovové obaly nebo třeba potravinová střívká.

„Málokdo si dovede představit, kolik různých výrobků polygrafický průmysl vyrábí nebo kolik se potiskuje mimo polygrafii (potisk zářivek, elektrospotřebičů, automobilových součástí, hraček atd.).“ (Hejduk, 2020, s. 11)

¹⁰ Polygrafie je proces a způsob rozmnožování textu, obrázků či fotografií za pomoci tisku.

¹¹ Tisk z výšky viz. poznámka č. 9 na straně 12

¹² Tisk z hloubky pracuje přesně s opačným principem oproti tisku z výšky. U tisku z hloubky neryjeme světla, ale to, co se budeme skutečně tisknout (ovšem opět zrcadlově obráceně). Barva se pak zanášá pevným smotkem gázy do rýh v matici, ze kterých si ji za pomoci vysokého tlaku převezme navlhčený papír.

¹³ Tradičním tiskem z plochy je kamenotisk neboli litografie, kde se pracuje se zbrošenými hladkými kamennými deskami a tisknoucí i netisknoucí plochy jsou ve stejné výšce. Princip tohoto tisku pak spočívá v odlišných chemicko-fyzikálních vlastnostech materiálu a ve vzájemné odpudivosti vody s mastnotou.

¹⁴ Průtisk, nebo také sítotisk, je způsob tisku skrze velmi jemné napnuté síto. Netisknoucí místa se zanesou speciálním lakem, který zabrání průchodu barvy, která se (po zaschnutí laku) stěrkou protlačuje na potiskovaný materiál (papír, textilie atp.)

Současné knihařské vazby v polygrafii nesou označení „V1-V9“. V těchto označeních se skrývá poměrně velká škála knihařských vazeb, u kterých laik ale kolikrát není schopný pouhým okem poznat rozdíl. Značení nesou vazby podle své složitosti a pevnosti desek od nejnižší po nejvyšší. Vazby V1 a V2 jsou jednoduché vazby, se kterými se setkáte nejčastěji u sešitů, brožurek či časopisů. Vazba V4 je klasická měkká knižní vazba. Běžná populace ji zná jako knihy s měkkými papírovými deskami.

Některé vazby mají ještě poddruhy dooznačené písmenkem. Takovým příkladem je třeba vazba V6. Samotná vazba V6 představuje leporela, vazba V6b je však již vazba spirálová, kterou mnozí budou znát třeba spíš jako vazbu kroužkovou. No a vazby V7-V9 jsou již vazby knižní, pevné a laicky řečeno, rozlišuje je již „jen“ potahový materiál desek.

4 HISTORIE STUDIE KNIHY

Dle Bártové et. Slovik (2020), byla prvním – a na dlouhou dobu jediným – podnětem pro studie knihy a knižní vazby jejich výzdoba, kdy zájemci zkoumali hlavně právě onu výzdobu knih a jejich zdobné prvky bez většího zájmu o konstrukční struktury vazby. Ovšem aby nebylo někomu ukřivděno, vyzdvihuje Bártová jména jako Theodor Gottlieb (1869-1929), Ernst Philip Goldschmid (1887-1954), Theodor Petersen (1883-1966) či Graham Pollard (1903-1976) u kterých vidí zjevné snahy o pochopení konstrukce knižní vazby.

*“Nejstarší textové a obrazové publikace o knižní vazbě publikovali např. **Rudolf Capel** *Quid juvat ... lectionum bibliothecarium memorabilium syntagma* (Hamburg 1682), **Johann Gottfried Zeidler** *Buchbinder-Philosophie oder Einleitung in die Buchbinder-Kunst* (Halle/S. 1708), **Christoph Ernst Prediger** *Der in aller heut zu Tag üblichen Arbeit wohl anweisende accurate Buchbinder und Futteralmacher* (Frankfurt/M.-Leipzig 1741-1764), **Johann Jakob Heinrich Bücking a Franz Wiedemann** *Die Kunst des Buchbinders* (Stendal 1785), **Ernst Wilhelm Greve** *Hand- und Lehrbuch der Buchbinder- und Futteralmacherkunst* (Hermstädt 1822) a mnozí jiní. Většina těchto publikací plnila funkce praktických příruček pro knihvazače.”* (Bártová, Slovik, 2020, str.11)

Mezi skutečně odborné texty je určitě třeba zařadit práci *The Archaeology of Medieval Bookbinding* od Jána Alexandra Szirmaie. Jde o monografii, která sleduje vývoj kodexových knih až do konce 16. stol. Jedná se tak o ojedinělou studii technologií středověké knižní vazby, která nemá obdoby a z níž doposud čerpá odborná veřejnost po celém světě. Takový dopad jeho díla snad zapříčinily jeho předešlé vlastní praktické zkušenosti (absolvoval studijní pobyt ve škole uměleckého knihařství Centro del bel Libro ve švýcarské Ascontě u Martina Jeagla. Dalším faktorem mohlo být jeho profesní zaměření lékaře revmatologa, díky kterému byl zvyklý na detailní a systematické popisy, které použil i ve své práci.

V průběhu let mají mnozí odborníci, zajímající se o historii knižních vazeb, mnohé výhrady k přístupům při renovacích knižních vazeb a svá zvolání a názory často vkládají i do svých vlastních děl, třeba i s odkazy na své předchůdce. Mezi takové patří například Wattenbach (1871), Goldschmidt (1928), nebo třeba i Bohumil Nuska (2000)

„Zachování původních struktur knih/knižních vazeb je tím nejdůležitějším zdrojem pro poznání dobových znalostí a jedině ony nám zajistí spolehlivý vhled do této zajímavé kapitoly života knihy.“ (Bártová a Slovik, 2020, s. 13)

Abychom však nebyli tak pesimističtí a nevyznělo to tak, že každá knižní vazba byla zrenovována barbarským způsobem, který narušil její původní charakteristické rysy, přechody mezi jednotlivými slohy byly ve všech uměleckých směrech plynulé a nebyla to rázná změna jako lusknutím prstu. Vždy to byl plynulý přechod, kdy docházelo k postupnému zařazování nových prvků, nebo úmyslnému ponechání těch předchozích ze zvyklosti. Proto jsou i takové knižní vazby, které v sobě kombinují jednotlivé prvky různých slohů už od svého prvotního vzniku a není to způsobeno vlivem nešetrného restaurování jako u jiných, ale je to stejně tak přirozené jako třeba u architektury. I proto je potřeba být při zpětném zařazování datace opatrný.

5 DÁLNĚVÝCHODNÍ KNIŽNÍ VAZBY

Když se budeme bavit o knižních vazbách dálného východu, bude určitě nutné začít klášterem v Dunhuangu, který se nacházel na odlehlém místě v poušti na tzv. hedvábné stezce a kde se r. 1900 při jeho přestavbě našel soubor knih a jejich fragmentů čítající kolem 50 000 titulů. Díky tomu, že se klášter nacházel právě na hedvábné stezce, kudy procházeli poustevníci a obchodníci snad ze všech koutů světa, můžeme mezi těmito nálezy nalézt knihy nejen z čínské kultury, ale třeba i islámské, judaistické, nebo dokonce i ty křesťanské, zhotovené v rozličných jazycích, zejména však v těch středoasijských. Nejvzácnějším nálezem z této sbírky je Diamantová sůtra, která je podle své datace (r. 868) nejstarší tištěnou knihou na světě.

Knižní nálezy samozřejmě nedělil jen obsah a jazyk, ve kterém byly zhotoveny, ale i jejich samotné provedení. Mezi nálezy jsou nejčastěji pásy papíru srolovaných do svitků, nebo poskládaných do harmoniky, psané ručně. Jsou zde pak však i svazky, které se dají považovat za kodexy a první knihy, které už nemají texty pouze ručně psané, ale objevují se v nich i tisky.

Další zajímavostí nálezů je jejich neúplnost. Plno svazků postrádá své knižní desky a některé listy obsahují záznamy i z rubové strany, které pochází z pozdější doby než vznik prvotního záznamu.

Jan Hybner ve své knize *Knižní vazby z Dunhuangu* (2022) tuto otázku řeší a přichází s názorem, že tento fakt je výsledkem toho, že tamní kultura neměla ve výsledku jakýmkoliv způsobem likvidovat posvátné texty (byť už byly třeba vyřazeny pro svou opotřebovanost a nečitelnost) v kombinaci s nedostatkem papíru, který logicky na tak odlehlém místě mohl vznikat.

Díky tomu tak mohly být nalezeny svazky bez desek, které bývaly znovu používány na nových svazcích, a svitky či harmoniky popsané z obou stran.

Vazby dálného východu rozhodně vynikají svou konstrukční jednoduchostí. Způsobeno to bude i odlišným celospolečenským významem, kde se umění čtení a psaní šířilo mnohem rychleji než třeba v evropských zemích. Zatímco v Evropě vznikaly ve středověku poměrně velkoformátové honosné těžké vazby složitě konstruované, bohatě zdobené rozličnými uměleckými řemesly, na kterých se pracovalo klidně i měsíce, ve

východních zemích vznikaly spíše brožurky pro denní užívání, které byly sice zdobeny jednodušeji, ale preciznost a kvalitu jejich řemeslného provedení jim nelze upřít.

Právě i díky tomu se Hybner (2022) nebojí tyto dvě knižní kultury srovnávat. Díky technickým možnostem, které přinesl rozvoj tisku, zavedení výroby papíru a zjednodušení knižní vazby, které mimo jiné umožnilo vysoce efektivní výrobu knih, se adjustace dálného východu hrdě staví po boku té evropské a rozhodně se o nedá říci, že je zaostalá tak, jak se někomu může na první pohled zdát.

5.1 NEJSTARŠÍ NOSIČE PÍSEMNÝCH ZÁZNAMŮ V ČÍNĚ

Podobně jako v Evropě se k záznamům nejprve používal přírodní materiál. V Číně byly používány nejčastěji, kromě kamene, keramiky či kovu, třeba i kosti nebo želví krunýře. Později se používalo k záznamům i dřevo a bambus. Tyto materiály však postupně (zhruba kolem 2. stol. n. l.) vytlačuje papír až je jím zcela nahrazen.

„Tradiční knižní adjustace z papíru se začala rozvíjet v období Tang. Je to období neobyčejného všestranného rozvoje myšlenkového, literárního i náboženského. Rozvoj čínského písemnictví umožnila také zvyšující se produkce papíru, který se stal hlavním nosičem písemných záznamů.“ (Hybner, 2022)

Jako první způsob adjustace se v Číně používal způsob zvaný „Pothi“, který tak trochu okopírovali z Indie, kde má svůj původ. Pothi je primitivní forma, která se v originále sestavovala z palmových listů, které v sobě měly malé dírky a kterými byla protažena hedvábná nit nebo konopný provázek, který je propojoval a kterým se daly jednotlivé listy stáhnout k sobě. Při rozvázání provázku pro čtení vypadá Pothi trochu jako tréninkový žebřík, který můžeme znát třeba od fotbalistů. V Číně však palmy nerostou tak jako v Indii, a proto byla jejich verze zhotovována z papíru.

Další formou adjustace, která se používala a řadí se mezi ty nejstarší, byl svitek, který se používal i v Evropě. Svitek je arch papíru, často nastavovaný lepením do délky, namotaný do roličky na dřevěné tyči. V Číně se pak rozvinula ještě jedna forma svitku, a to svitek vícevrstvý. Díky přišití více listů mezi dva bambusové odštěpky by se již dal považovat za prvního předchůdce knih.

5.2 HARMONIKOVÁ VAZBA

Harmoniková vazba je forma adjustace, kterou bude znát snad každý, neboť se poměrně často používá i v dnešní době a můžeme se tak s ní setkat třeba ve formě

informačních letáčků, ale oblíbená je i u uměleckých záměrů (zejména pro své skvělé vlastnosti vhodné k instalaci).

Nejjednodušší forma harmoniky je naskládání jednoho archu papíru na stejně velké díly. Za vzniku tisku, kdy byl výsledkem dvojlíst, se harmonikové vazby začaly sestavovat skládáním a lepením dvojlístů za pomoci záložek. Díky nízké gramáži papíru a jeho průsvitnosti se opravdu jen zřídkakdy zhotovoval text oboustranně. Harmoniky mají také mnoho způsobů řešení knižních desek, kdy mohou být desky přímou součástí harmoniky, nebo zhotovené zvlášť. Variabilní je také způsob jejich přichycení. Pakliže však přichytíte obě strany harmoniky k deskám, které jsou ve hřbetě spojené, vznikne z toho už další způsob vazby a to tzv. „vazba třepetavá“. Ačkoliv může být třepetavá vazba adjustačně zajímavá pro své nápadité „třepetání“ listů při listování (podle toho také nese svůj název), není dnes již běžně používána, protože nedovolí plné rozevření listů tak, jako právě vazba harmoniková, a proto když se s tímto typem vazby setkáme, tak je to zejména u autorských knih.

5.3 MOTÝLÍ VAZBA

Svůj název si tato vazba vysloužila s největší pravděpodobností díky své podobě, kdy při jejím rozevření vnitřní listy vypadají právě jako motýlí křídla. V Koreji je však, jak uvádí Song (2009, str. 70), nazývána jako „vazba se slepenými listy“.

Princip této knižní vazby spočívá ve slepení dvojlístů k sobě na jejich okrajích u přehybu v šířce zhruba kolem 0,5 cm.

Motýlková vazba může být jakousi evolucí výše zmiňované harmonikové vazby, kdy u harmonikové knihy došlo ke slepení hřbetních okrajů a rozřezáním ohybů těch předních. (viz. Hybner, 2022) V Číně se tato adjustační forma používala zejména v době šíření tisku. Do dnešní doby se této vazby moc nedochovalo, neboť bývaly často podrobovány renovacím a převazbám, kdy se z nich stávaly vazby kapsové.

Motýlková vazba je jednou z mála knižních adjustací, kterou můžeme využít na rozličné druhy papíru, které mohou mít různou gramáž, aniž by to nějak ovlivnilo kvalitu knižního produktu. Drobnou změnou při lepení (střídáním stran přehybů a proložením lepenkou) nám pak vzniká další varianta motýlkové vazby, která je známá jako leporelo.

5.4 KAPSOVÁ VAZBA (JAPONSKÁ KNIŽNÍ VAZBA)

Japonská knižní vazba. To je název, pod kterým tuto vazbu naleznete v internetových vyhledávačích a která se v Evropě uchytila jako „Japanese stab binding“, ačkoliv je velmi diskutabilní. Pokud bychom totiž narazili na čínského učeného jedince hrdého na svou národnost, mohl by se o něm chtít s námi hádat, že svůj původ má přeci v Číně. Korektní název by tak mohl být čtyř dírková vazba, nebo třeba vazba šitá na čtyři dírky. Pod těmito názvy bychom však momentálně nejenom nenašli kýžený výsledek, ale ani by neobsáhl všechny varianty vazby, protože Japonská knižní vazba nemusí být šitá pouze na čtyři dírky a pouze v původní verzi, kterou šití tvoří v pravidelných intervalech pravé úhly a znázorňuje tak obdélníčky, ale má mnoho a mnoho vazebních vzorů, kterým se v podstatě nekladou žádné kreativní meze.

Hybner (2022, str. 54) uvádí kapsovou vazbu jako finální výsledek vývoje dvoulistových knižních vazeb na dálném východě.

Tento druh je od ostatních dvoulistových vazeb rozdílný zejména v umístění hřbetu. Např. u motýlkové vazby ohyb dvoustrany tvoří hřeb, kdežto u kapsové vazby je tento ohyb nikoliv ve hřbetu, ale tvoří v podstatě svislou ořízku (ačkoliv u této vazby se neořezává). Díky umístění ohybu do ořízky a spojení volných okrajů ve hřebu tak vzniká jakási kapsa a opět dochází ke zdvojení síly listu, díky čemuž se dá snadno skrýt jakýkoliv průsvit nebo obtah tisku.

O vzniku této vazby jsou dvě teorie. Jednou možností je vznik z harmonikové vazby, kde se jen slepily hřbetní okraje. Tuto zastává Hybner (2022, str. 54) a jako druhou možnost, u které se odkazuje na Tsien Tsuen-Hsuina (1986, str. 231), uvádí vznik kapsové vazby „otočením“ motýlkové.

Vazba se původně zhotovovala v lepené verzi, později však, s největší pravděpodobností při restaurování rozpadlých vazeb zhotovených lepením, vznikla šitá verze vazby tzv. šití na čtyři dírky, kterou někteří označují za geniální díky své jednoduchosti a efektivitě.

Největší boom zažila kapsová vazba na dálném východě mezi 10. – 13. stoletím, kdy došlo k velkému rozvoji tiskových technik, pro které je kapsová vazba díky svým vlastnostem nejlepší formou adjustace. Díky tomu, že není vrstvena a postupně slepována jako jiné vazby, ale vzata, provrtána a, tzv. na jeden zátah, zašita, byla nejrychlejším a nejjednodušším sestavením tiskovin.

V dnešní době je tento způsob vazby řazen mezi ty bibliofilské (definice bibliofilie) a běžně se s ní nesetkáme. Vůbec nejčastěji lze vidět na produktech zaměřující se na dálný východ. Pozor ale, ne vždy je použita v původní originální podobě. Nejen, že nebývá kapsová, ale má uvnitř sebe jednotlivé listy, ale dokonce se najdou i případy, kdy je šicí vzor této vazby pouze vytištěn na přebalu daného produktu. Suma sumárum, v originální verzi se s ní setkáme skutečně jen málokdy, ovšem v tom málu jsou poměrně rozšířené současné modifikace této vazby, nebo se lze setkat právě jen s jejím náznakem jako v případě natištění vazebního vzoru.

Japonská knižní vazba je ručně šitá umělecká knižní vazba, kdy se šití začíná a končí v jednom bodě, který není rozpoznatelný. Šití je přiznané, na obou stranách stejné (díky algoritmu nahoru a dolů, který má prakticky každý vazební vzor) a je hlavním zdobným prvkem přebalu knihy, sešitu, nebo jiného produktu.

Každý vazební vzor má pomyslnou linku z dírek nejdále od hřbetu, kterou je nutné držet v rovině, protože jinak se budou listy otáčet křivě a hrozí, že se začnou mačkat a trhat.

5.4.1 ROZMĚŘOVÁNÍ DĚR PRO VAZEBNÍ VZORY

Jak bylo již zmiňováno výše. V Číně a v Japonsku byly drobné rozdíly vy výrobě knih touto vazbou. Když vezmeme základní čtyř dírkový šicí vzor, tak tím nejvýznamnějším rozdílem bylo asi rozměřování dírek. Zatímco v Japonsku byly všechny dírky od sebe ve stejné vzdálenosti, v Číně si vždy rozměřili jen první díрку a zbytek vznikl skládáním. První dířka od hlavy nebo paty knihy je 1/10 celkové výšky hřbetu a od hřbetu to pak jsou 2/3 z oné jedné desetiny výšky hřbetu. V těchto vzdálenostech se udělá do pruhu papíru (který nepatří do knižního bloku, ale má stejnou výšku) dířka šídlem¹⁵. Následně papír přehne napůl, udělá se dířka skrz dířku i na druhé straně a naposled se to přehne ještě jednou napůl a v místě vpichu se znovu propíchne šídlem a tím vzniknou vnitřní dvě dířky. Díky tomuto způsobu rozměřování tak má čínské provedení vazby dířky od sebe v různých vzdálenostech – resp. vnitřní dvě dířky jsou k sobě blíže než

¹⁵ Šídlo je jednoduchý nástroj, který slouží k propichování (děrování) kůže. Je však poměrně hojně využíván i v ostatních rukodělných oborech, a to i v knihařství. Vypadá jako velká plná, souměrná jehla, která má na druhém konci rukojeť.

k dírkám u hlavy a paty. V Evropě se uchýlil japonský způsob rozměřování a setkáme se s ním dodnes.

5.4.2 PRO JAKÉ KNIŽNÍ PRODUKTY JE VAZBA VHODNÁ A JAKÉ JSOU NEJVHODNĚJŠÍ MATERIÁLY PRO ZHOTOVENÍ TÉTO VAZBY?

S trochou kreativity se dá za určitých podmínek aplikovat tato knižní vazba na široký sortiment knižních produktů a použít na ní všelijaký materiál. Ovšem má to své podmínky. Japonská knižní vazba, ostatně jako mnohé jiné, má své charakteristické vlastnosti a specifika, která se musí při zhotovování brát v potaz, aby byl produkt funkční. Na paměti musíme mít hlavně to, že vazba ukrajuje podstatný kus knižního bloku, takže při tvorbě autorské knihy, diáře nebo jiných produktů, které nezhotovujeme z prázdných listů papírů, musíme pamatovat na to, abychom měli na hřbetní části listu vždy dostatek prostoru a po sešití nám pak půlka textu, grafiky, nebo jiného obrázku, nezmizela ve vazbě.

Dalším specifikem vazby je způsob šití. Díky bočnému šití, které prochází skrz listy, je nutné předpokládat zhoršený způsob listování. Míra zhoršení listování je ovlivněna materiálem desek, počtem vnitřních listů a jejich gramáží. Dalším aspektem pro zhotovení produktu touto vazbou je tedy pečlivý výběr materiálu desek, množství a gramáž jednotlivých listů a jejich eventuální úprava. Pokud budeme chtít mít desky pevné (třeba z lepenky) musíme je zhotovit ze dvou částí a pro soudržnost potáhnout potahovým papírem, nebo lepenkou, protože při zhotovení desek z lepenky z jedné části by knižní produkt nešel otevřít vůbec. Pokud budeme chtít vyšší počet listů, je nutné vybírat listy nižší plošné hmotnosti. Výběr papíru o vyšší gramáži je také možné použít, ovšem zde již bude nutné použít tzv. „bigování“¹⁶.

Díky těmto faktorům se zdá být vazba vhodná zejména pro sešity, které mají listy o nízké plošné hmotnosti, takže komfort listování není ve vyšší míře zhoršen. Dalším vhodným produktem může být fotoalbum, které není předmětem každodenního užívání, a tak možné zhoršení komfortu listování není tak markantním omezením a problémem a lze ho snadno kompenzovat originalitou vazby. V rámci pohodlí by bylo možné použít vazbu ještě třeba na diář, ovšem použít tuto vazbu na klasickou knihu, která má ideálně

¹⁶ Bigování je zatlačení linky v papíru pomocí knihařské kosti, které následně pomáhá usnadnit ohýbání papíru. Bigování má mnoho využití. Nejčastěji se používá u papírů s vyšší plošnou hmotností třeba při výrobě krabiček pro úhledné ohyby a sklady nebo právě třeba při potřebě snazšího otevírání knihy v typologicky stejných vazbách jako je právě ta Japonská.

300 stránek mi přijde jako nesmysl, neboť nekomfort otvírání knihy a listování v ní by zde již mohl značně ovlivnit požitek z čteného textu.

5.4.3 CO POTŘEBUJEME KE ZHOTOVENÍ TÉTO VAZBY?

Ke zhotovení nejjednodušší verze této knižní vazby potřebujeme několik listů papíru, které budou tvořit knižní blok, dva listy papíru, které budou tvořit knižní desky (ideálně o stejném formátu jako jsou listy knižního bloku), ideálně reznou nit (lze však použít i jiná pevná nit) o čtyřnásobné délce výšky knižního bloku, jehlu, tužku, pravítko, černý fix, dvě až čtyři svorky a šídlo (nebo jiný nástroj pro vytvoření děr, které nám usnadní šití)¹⁷.

5.4.4 POSTUP

Na zadní desky si rozměříme čtyři dírky tak, aby byly ve stejné vzdálenosti od hřbetu a aby měly souměrné mezery i mezi sebou navzájem. Nyní na sebe naskládáme postupně vrchní desky, listy tvořící knižní blok a spodní desky vyznačenými dírkami nahoru. Vše, skutečně pečlivě, sklepeme a zarovnáme do jednoho bloku. Opatříme svěrkami a vytvoříme dírky.

Po vytvoření dírek odděláme z knižního bloku svorky, navlečeme nit do jehly a můžeme začít šít. Šití začínáme zevnitř knižního bloku. Jehlu protáhneme první dírkou zevnitř ven na přední stranu (uvnitř knižního bloku necháme cca 3 cm nitě), obtočíme kolem knižního bloku a ze zadní strany knižního bloku jehlu protáhneme skrz první díрку opět nahoru na přední stranu. Odsud vedeme jehlu do druhé dírky, prostrčíme skrz, obtočíme kolem hřbetu a opět prostrčíme skrz druhou dírkou na zadní stranu. Na zadní straně vedeme nit od druhé dírky ke třetí, provlékneme skrz na přední stranu, obtočíme kolem hřbetu a opět vyvedeme nit na přední straně desek třetí dírkou. Nyní omotáme nit kolem hlavy knižního produktu a prostrčíme opět skrz třetí dírkou tak, že nit máme opět vepředu. Po deskách vedeme do druhé dírky, kde prostrčíme jehlu na zadní stranu a opět po deskách vedeme nit dál k první dírce, kde ji vtáhneme na přední stranu. Odtud vedeme nit ještě jednou po deskách a prostrčíme na zadní stranu skrz čtvrtou dírkou. Opět obtočíme kolem hřbetu a vyvedeme zpět na zadní stranu. Následuje omotání nitě kolem tzv. knižní paty (spodní část knihy), opět vyvedeme na zadní straně. Na této straně vedeme po deskách zpět do dírky číslo jedna, kde ale již nevedeme jehlu skrz, ale jen do té části, kde

¹⁷ Já k děrování používám aku vrtačku s co nejtenčím vrutem. V tomto případě je nutné obstarat si dřevěnou desku, abychom si neprovrtili stůl.

jsme mezi stránkami šití započali. Uděláme uzel, ustříhneme vyčnívající nitě, uzel zatlačíme a máme ušito.

Tento postup je také fotograficky zdokumentován v příloze na stránkách 8 a 9.

6 MŮJ VÝSTUP PRÁCE

Výstupem této práce jsou tři sešity, na kterých jsou znázorněny základní vazební vzory, ty pak doplňuje vazební vzorník, na kterém lze vypořadovat, jak je Japonská vazba krásně variabilní, a že i při nepatrné změně vzniká opět další, opticky nový, vzor i přesto, že na šití jako takovém se nemusí změnit jeden jediný krok. Ve vzorníku lze najít vazební vzory základní, několik rozšiřujících základních, vzor lotosového květu, marionette, šipky, vějířky nebo tiára. Po sešitech a vzorníku následuje další ukázka použití, již složitějších, a tudíž i dekorativnějších, vazebních vzorů Japonské knižní vazby v praxi, a to na diáři a fotoalbu.

Knižní produkty tvořící praktický výstup této práce jsou užitečného, nikoliv uměleckého rázu (který by měl směřovat k nějaké výstavě, ačkoliv svou uměleckou hodnotu zajisté mají), a tudíž jsou tvořeny moderními modifikacemi původní šité vazby kapsové. Některé z knižních produktů mají knižní blok tvořen z jednolistů, jiné zas mají blok z dvojlistů, které jsou však uspořádány z původní vazby, ale s originálním způsobem uspořádání dvojlistů do „kapes“ se zde neseťkáte.

6.1 POSTUP PRÁCE

Při tvorbě jednotlivých výstupů této bakalářské práce jsem začala nejprve hledáním vazebních vzorů. Hledala jsem hlavně na internetu, zejména pak na stránkách [pinterest.com](https://www.pinterest.com). Pod pojmem „japanese stab binding“ [pinterest](https://www.pinterest.com) vyhledá spousty souvisejících výsledků. Nalezla jsem tam jak vazební vzory, tak i návod na ten nejzákladnější vzor vazby, na kterém lze nejlépe pochopit princip fungování této knižní vazby. Přes tyto stránky jsem se proklikala až ke stránce [beccamakingfaces.com](https://www.beccamakingfaces.com), kde jsem našla mnoho návodů na nespočet vazebních možností, které jsou zpracované relativně jednoduše a pochopitelně.

Dalším důležitým aspektem při tvorbě knižních produktů bylo vymyslet jejich design, vybrat vhodné papíry nejen do vnitřku produktu, ale i na obal. Nutné bylo i vybrat typ a barvu příze, aby produkty vůbec držely pohromadě.

6.1.1 SEŠITY

Sešity této bakalářské práce jsou všechny částečně upcyklované. Do vnitřku jsou použity listy starých sešitů z dob minulých, ale stále nepopsaných a prakticky netknutých, které byly zachráněny před svým osudem skončit v kontejneru, a dostaly tak druhou šanci pro své uplatnění. Tyto sešity byly zbaveny původních papírových desek, z knižního bloku byly vytahány spony ze sešivačky, aby se jim mohly dát nové papírové desky a nový způsob vazby. Na každý sešit je použit jiný vazební vzor, První sešit je sešit klasickým čtyř dírkovým vzorem, druhý je svázán tzv. vazbou honosnou a na třetí vzorem vějířků.

6.1.2 VZORNÍK

Vzorník obsahuje několik vazebních vzorů – od těch nejjednodušších až po ty složitější a více zdobné. Včetně základního vazebního vzoru v něm lze najít vzory jako noblesní, tiára, lotosový květ, šipky, marionette, vějířky, konopný list nebo želví krunýř a plno vzorů rozšiřující ten základní čtyř dírkový. Vzorník je vyroben z proužků papíru, které jsou opatřeny laminovací fólií, která jednotlivé karty chrání před vnějšími vlivy a dělá je pevnějšími a stálejšími. Jednotlivé, již zalaminované, karty byly uprostřed v horní části opatřeny dírkou pomocí děrovacích kleští a opatřeny nýtkem za pomoci nýtku a nýtovacích kleští pro zpevnění dírky a tím i prodloužení její stálosti. Vzory jsou do vzorníku “svázány“ pomocí klíčového kroužku pro pohodlnou manipulaci uživatelem. Na každém kusu je vyšit jeden vazební vzor černou režnou nití. Vzory jsou seřazeny od nejjednodušších po ty složitější. Z druhé strany každého jednoho vzoru je graficky znázorněn postup pomocí očíslovaných šipek, kdy vedení nitě vrchem je vyznačeno plnými šípkami červené barvy a vedení nitě spodem zase šípkami přerušovanými oranžovými. Počáteční bod je pak vždy zvýrazněn červeným zakroužkováním. Vazební vzor díky tomu může uplatnit kdokoli, kdo bude mít vzorník po ruce.

6.1.3 DIÁŘ

Diář je autorským výtvozem tak zvaně od a do z. Cílem diáře bylo nezapadnout mezi přemotivované diáře, kde ve výsledku člověk ani nevyužije vše, co v něm nalezne, ale zároveň se vymanit z kategorie klasických papírenských diářů, které jsou všechny stejné, uvnitř graficky strohé a nezajímavé, většinou s nedostatkem místa pro vlastní poznámky a ve výsledku je odlišuje jen design vnějšího přebalu.

Jedná se o týdenní diář, zhotovený a zalamovaný do tiskařské formy za pomoci programu Adobe InDesign. Diář začíná základními informacemi o svém majiteli, takže v případě ztráty ho bude možné vrátit majiteli a v případě zranění majitele může poskytnout cenné informace složkám záchranných zdravotních služeb, protože kromě základních údajů jako je jméno, příjmení a kontakt na majitele tam může vlastník diáře vyplnit i kolonky s informacemi jako třeba jestli má nějaké alergie, jaká je jeho krevní skupina, zda chodí darovat krev nebo kontaktní údaje na nejbližší osobu.

Obsah diáře pak pokračuje celkovým souhrnem měsíčních přehledů, po němž už následuje hlavní obsah diáře. Jednotlivé měsíce jsou v diáři vždy rozděleny dvojstranou, kde se nachází daný měsíční souhrn, místo pro poznámky, dvě malá motivační okénka, kde si majitel může shrnout, co se mu povedlo za uplynulý měsíc, nebo jaké má cíle do toho nastávajícího. To vše je doplněno o tematické autorské kresby. Každý dvojlist v diáři pak symbolizuje jeden týden. Datum, den a jmeniny jsou vyvedeny v bílé barvě na černém kruhu. Barevně jsou pak odlišeny státní svátky a neděle, kdy pro státní svátky je použita barva červená, tak, jako jsou tomu lidé navyklí z většiny ostatních diářů, aby to bylo lépe pochopitelné, a neděle jsou pak v odstínu žluté, která je k červené analogovou barvou, takže spolu hezky ladí a netvoří agresivní kontrast a zároveň je propojující barvou s ilustracemi astrologických souhvězdí, které se objevují u astro okének v průběhu týdenních rozvrhů, kterými je diář zpestřen. Tato okénka se zabývají znamením zvěrokruhu, jejich charakteristikou, tarotovou kartu, vůni, s jakými znamením si rozumí ve vztahu/na pracovišti, nebo jak si je lze získat.

V designu diáře jsou použity dva fonty. Pro důležitější informace, které mají být primárně informativní (údaje na první straně, číslovky dnů nebo názvy znamením zvěrokruhu), je použit bezpatkový font Candara a pro potřebu ozdobných nadpisů a doprovodných textů je použit uvolněný, kaligraficky vypadající, font Segoe Script, který Candaru krásně harmonicky doplňuje. Ilustrace do diáře byly vytvořeny na tabletu v aplikaci Sketchbook. Po jejich zhotovení byly provedeny drobné technické úpravy pro potřeby zalomení v InDesignu a tisku v aplikaci Adobe Ilustrátor.

Snahou bylo vytvořit design, který je uživatelsky sympatický, ani strohý, ani přezdobený, ale zároveň je stále přirozený a na nic si nehraje.

6.1.4 FOTOALBUM

Fotoalbum je hotovým knižním produktem. Na jehož desky je použita lepenka potažená potahovým papírem tmavě zelené barvy, kterou jsem zvolila pro její univerzálnost, a i pro její psychologické vlastnosti. Jak přední, tak i zadní desky fotoalba jsou složeny ze dvou částí, aby bylo umožněno co nejpohodlnější otevření knihy a následné listování knižním blokem. Knižní blok tvoří poloklížené listy slonovinové barvy o velikosti A4 o vyšší plošné hmotnosti, než je klasický papír do tiskárny, ale zároveň ne tak vysoké, jako má klasická kreslířská čtvrtka, aby bylo listování fotoalbem uživateli pohodlnější. Slonovinová barva papírů byla zvolena pro snížení kontrastu s fotografií, nižší odrazivost světla oproti čistě bílé barvy a tím komfortnějšímu prohlížení s menší námahou oka. Každý jednotlivý list je ještě proložen průsvitovým archem papíru o nízké plošné hmotnosti, aby se fotkám na protilehlých stranách zabránilo vzájemnému slepení při zavření fotoalba a jejich následnému možnému poškození tímto faktem způsobeným.

7 VÝZKUM

V rámci této práce byl také proveden kvantitativní orientační výzkum za pomoci empirické metody dotazníku, který měl za úkol zjistit, jaké povědomí nebo nevědomí má běžná populace o Japonské knižní vazbě. Zda se s tím pojmem někdy setkali, co si pod ním představí, jak na ně působí a zda by ho třeba upřednostnili před současnou průmyslovou vazbou. Dotazník se dá považovat i tak trochu za osvětový, neboť respondentům podává představu o tom, jak tato vazba vypadá a pro zájemce, kteří na poslední dotaz zodpoví „ano“ (a budou se skutečně chtít dozvědět více o tomto druhu knižní adjustace, či si za pomoci grafických návodů dokonce zvládnout sami zhotovit knižní produkt pomocí této knižní vazby) čeká na úplném konci dotazníku odkaz, kde najdou rozšiřující informace o vzniku či principech této adjustace a několik návodů na základní vazební vzory.

Hypotéza byla taková, že tento způsob bibliofilské adjustace lidé mimo umělecký okruh neznají, ale bude se jim líbit. Předpokládala jsem také, že by mohl být tento způsob po „obeznámení“ preferovanější před klasickou současnou knižní vazbou.

Testovacím vzorkem byli respondenti pánského i ženského pohlaví, věkově nijak neomezení. Cílem bylo získat co největší počet odpovědí od běžné populace, která se nepohybuje v uměleckém prostředí, a to bylo také jediným kritériem dotazníku.

Dotazník se skládá z otázek:

1. Pohlaví
 - Muž
 - Žena
2. Status
 - Pracující
 - Student/ka
 - Mateřská/otcovská dovolená
 - Důchodce
 - Nezaměstnaný/á
3. Jakého jste profesního zaměření?
 - Administrativní pracovník
 - Dělník/řemeslník/živnostník
 - Zdravotnictví/sociální služby/složky IZS
 - Umění a kultura
 - Věda a výzkum
 - Školství a vzdělávání
 - Studium bez zaměření
 - Jiná...
4. Přišel/přišla jste už někdy do styku s pojmem “Japonská knižní vazba”?
 - Ano
 - Ne
5. Pokud jste se s pojmem ještě neseťkal/a, co si pod ním představíte?
6. Pokud jste se s pojmem již setkal/a, tak kdy/při jaké příležitosti?
7. Japonská knižní vazba je:
 - Ručně šitá knižní vazba pocházející z dálného východu
 - Leporelo
 - Lepená vazba
 - Druh umělecké knižní vazby
 - Sponková vazba
 - Prostřihávaná vazba původem z Japonska
 - Okrasná vazba

8. Japonská knižní vazba je ručně šitá knižní vazba, kdy se šití začíná a končí v jednom bodě, který není rozpoznatelný. Šití je přiznané, na obou stranách stejné a je hlavním zdobným prvkem knihy/sešitu atp.

Zaujal Vás tento druh knižní vazby?

- Ano
 - Ne
9. Pokud byste si mohli vybrat, preferovali byste u svých produktů tuto ozdobnou knižní vazbu, nebo klasickou průmyslovou (lepenou, kroužkovou, sešitou sešíváčkou atp.)?
- Japonskou
 - Průmyslovou
10. Pokud zastáváte Japonskou knižní vazbu, na jakém produktu byste vazbu uvítali (líbila se vám) nejvíce? *Změňte pořadí položek dle svých preferencí (1. – nejdůležitější, poslední – nejméně důležitá)*
- Sešit
 - Reklamní produkty (vizitkáře, vzorníky, ...)
 - Fotoalbum
 - Deník (osobní, cestovatelský, ...)
 - Kniha
 - Diář
11. Měl/a bys zájem dozvědět se o této vazbě více, nebo se jí sám/sama dokázal/a naučit zhotovit?
- Ano
 - Ne

Dotazník byl šířen po internetu přes hypertextový odkaz. Podařilo se sehnat 95 respondentů, z čehož valnou většinu tvořily ženy (77:18).

Více jak 80 % respondentů se s tímto pojmem nikdy nesetkalo, což potvrzuje hypotézu o neznalosti v rámci běžné populace, ovšem výsledek byl i tak překvapivý, neboť neznalost byla předpokládána více jak 90 %. Ze 77 žen se s pojmem Japonská knižní vazba setkalo 15 z nich a z 18 mužů to byl pak jen jeden jedinec.

Nejvíce jedinců se s touto vazbou setkalo díky internetu, z článků, nebo z jiné literatury. Dále se s ní často respondenti setkali díky studiu, dílničkám, či díky designerským výstavám, nebo díky známým.

Ti, co se s vazbou nesetkali pak na dotaz, co si pod pojmem Japonská knižní vazba představí, nejčastěji odpovídali odpověďmi jako “vazba knížek, zdobená vazba knihy, tradiční vazba knih, specifický druh vazby, speciální zajímavý vzhled knihy, speciální ozdobná vazba, orientální vazba, ...”. Ti kulantnější pak odpovídali ve stylu “způsob vázání knih v Japonsku, způsob výroby knihy po japonsku, vazba zdobená japonskými motivy, vazba knihy v japonském stylu, něco z Japonska, knižní vazbu vynalezenou v Japonsku atd.” Někteří však nebyli daleko od pravdy, když odpovídali, že si pod Japonskou knižní vazbou představí “knihu svázanou provázkem, něco velmi estetického a minimalistického, nějaká pěkná, třeba ručně šitá vazba, nějaký specifický styl vázání knihy, představuju si ručně šitou vazbu, atraktivní ručně dělaná knížka”. Zbytek pak většinou odpovídal, že nemá tušení a nevědí, co si pod tímto pojmem představit.

Z výzkumu také vyplývá, že s tímto typem knižní vazby se nejvíce setkali lidé pracující v odvětví zdravotnictví/sociální služby/složky IZS. Tento fakt je však ale s největší pravděpodobností ovlivněn tím, že nejvíce odpovědí je posbíraných právě z tohoto odvětví (celkem 25 a z toho 4 z nich se s tímto stylem vazby setkali). O druhé místo se pak dělí odvětví dělník/řemeslník/živnostník s odvětvím administrativy, kde znali vazbu vždy 3 jedinci. Od těchto bylo 20 a 18 respondentů.

Jedna z dalších otázek, která měla více možných správných odpovědí, zněla: “Japonská knižní vazba je:” a na výběr bylo: „ručně šitá knižní vazba pocházející z dálného východu; leporelo; lepená vazba; druh umělecké knižní vazby; sponková vazba; prostřihávaná vazba původem z Japonska; okrasná vazba.“ Jako “správné”

odpovědi měly být zaškrtnuty odpovědi, že je to ručně šitá knižní vazba pocházející z dálného východu, druh umělecké knižní vazby a okrasná vazba.

Ne všichni využili možnost zaškrtnout více odpovědí, ale ve výsledku se na prvních třech místech umístily právě tyto odpovědi, které jsou zmíněny výše a které měly být zaškrtnuty. Ovšem poměrně dost respondentů se nechalo nachytat, a tak se stalo, že 14 z nich odškrtnulo, že Japonská knižní vazba je prostřihávaná vazba původem z Japonska a svůj bod si získaly i odpovědi, že je to sponková vazba, nebo že je to leporelo. Pouhý jeden člověk odpovídající, že je to leporelo bylo poměrně překvapením, neboť bylo očekáváno, že lidé mají leporelo spojené s dálným východem a bude tak druhým největším chytákem. Tato hypotéza byla ovšem respondenty vyvrácena.

Otázka, kde je velmi stručně popsána Japonská vazba i s fotografickou ukázkou finálního produktu, potvrdila hypotézu, že tento způsob adjustace je na první pohled zajímavý a pro většinu i líbivý. Zřejmě tak tomu bude díky variabilitě šicích vzorů, se kterými se běžně v užitkovém knihařství nedostaneme do styku, protože se používají spíše vzácně, nebo v různých modifikacích a jsou používány právě zejména v uměleckém prostředí. Kdy se záměrně pracuje se širokými možnostmi šicích vzorů a typickými vlastnostmi této vazby.

Vazba zaujala na první pohled celkem 77 respondentů z 95 dotazovaných.

Největším překvapením dotazníku bylo vyvrácení hypotézy o preferencích knižní vazby. Předpokládalo se, že zhruba ze 2/3 bude převažovat preference Japonské knižní vazby. Tomu se tak ale nestalo a v průběhu sbírání odpovědí jasně vítězila vazba průmyslová. Výsledek po ukončení sběru odpovědí je ale nakonec velmi vyrovnaný a rozdíl tvoří pouze jeden hlas, díky kterému nakonec průmyslová vazba udržela svou „vítěznou“ pozici.

Ačkoliv by se vzhledem k charakteru Japonské knižní vazby mohlo zdát, že bude upřednostňována především ženami a muži budou zastánci spíše vazby průmyslové a pomohou ji tak k těsnému vítězství, opak je pravdou. Muži hlasovali přesně 9:9 a ženy pak díky svému lichému počtu měly onen rozhodující hlas, kdy se hlasy rozdělily 38:39.

Jako poslední dostali respondenti za úkol seřadit knižní produkty podle toho, u kterého by nejvíce uvítali (nejvíce se jim líbila) Japonská knižní vazba. Řadili se

produkty: sešit, reklamní produkty (vizitkáře, vzorníky), fotoalbum, deník (osobní, cestovatelský), kniha, diář.

Na prvním místě se umístilo fotoalbum. Hned po něm následoval deník a v těsném závěsu pak sešit. Jako další se (vskutku překvapivě) umístily reklamní produkty. Tento fakt může být ale ovlivněn faktem, že byl umístěn vysoko ve výběru a ne jeden respondent tuto otázku nechal bez sebemenší změny pořadí knižních produktů. Jako předposlední se umístil diář a na posledním místě zůstala kniha.

Vzhledem k neúplné znalosti veškerých vlastností vazby je podivuhodné, že první a poslední místo obsadily produkty přesně podle své vhodnosti využití knižní vazby. Fotoalbum, které mívá pevné desky je v případě zhotovení svých desek ze dvou částí (pro možnost otevření po svázání) asi tím nejvhodnějším produktem pro tuto vazbu. Vazba z něj udělá originální kousek, ale zároveň nemusí uživatele vytáčet svým případným neúplně komfortním otvíráním a listováním v případě použití více listů o větší gramáži, neboť fotoalbum není předmětem každodenního užívání. Naopak u knihy je vazba pro své vlastnosti nejméně praktická. Samozřejmě vždy záleží na celkovém provedení knižního produktu, na tom, kolik listů bude produkt obsahovat a o jaké plošné gramáži listy budou a jestli použijeme bigování¹⁸ či nikoliv. Záleží samozřejmě také na provedení knižního přebalu a v neposlední řadě také na tom, jaký šicí vzor použijeme a jakým způsobem ho uzpůsobíme formátu našeho knižního produktu.

Jako poslední dotaz byla položena otázka, zda má respondent zájem dozvědět se o této vazbě více, nebo jestli by si ji dokonce chtěl zkusit sám/sama zhotovit. Ačkoliv vazba drtivou většinu na první pohled zaujala, více se o ní dozvědět už pak nechtěli. Ze 77 respondentů, kteří zaškrtili odpověď, že je vazba zaujala, se o ni chtělo více dozvědět, nebo si ji zkusit zhotovit jen 35 jedinců. Z mužů to pak byli pouze 3 jedinci (9 z nich vazba dle předchozí otázky zaujala).

¹⁸ Viz poznámka č. 16 na str. 22

ZÁVĚR

V rámci této bakalářské práce se povedlo stručně shrnout dějiny knižní vazby jak v Evropě, tak ve východních zemích. Díky tomu se podařilo zařadit Japonskou knižní vazbu do širšího kontextu, zasadit ji nejen do historie vývoje knižní vazby, ale i zjistit její význam v minulosti, nebo využití v dnešní době, kde převládá polygrafický průmysl.

Čtenář listující touto bakalářskou prací také dostává podrobný manuál k Japonské knižní vazbě, neboť se zde řešily nejen otázky ohledně postupů, ale třeba i otázka ohledně vhodných materiálů, pomůcek, nebo třeba i charakteristické prvky vazby, které značnou měrou ovlivňují výběr knižního produktu, který bychom tímto způsobem chtěli zhotovit.

Další cíl, který se povedlo naplnit je orientační průzkum o znalosti této knižní adjustace u té části lidské populace, která se nepohybuje v uměleckém prostředí. Bylo to provedeno formou dotazníku šířeného pomocí internetu a výsledky v mnohém potvrdily hypotézy, se kterými byl zhotoven, ale v některých ohledech byly i značně překvapující. Ne všechny odpovědi na dané otázky byly vždy stoprocentně validní, ovšem výsledky těchto otázek jimi nebyly ve výsledném znění ovlivněny, a tak nebylo zkoumání znehodnoceno.

Téma Japonské knižní vazby jsou (minimálně na našem území) poměrně neprozkoumané vody a mnoho zdrojů se jimi zabývá jen okrajově. V rámci tohoto tématu by se jistě dala hlouběji zkoumat problematika této knižní vazby, jejího významu a zařazení v moderní polygrafické době.

SEZNAM ZDROJŮ A POUŽITÉ LITERATURY

BÁRTOVÁ, Kateřina a Radomír SLOVIK. 2020, *Historický vývoj knižní vazby: technologie vazby 16. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7560-343-2.

CELBOVÁ Iva, Knihtisk, tisk z výšky, 2003. In In: *aleph.nkp.cz*, [online]. Praha KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) Národní knihovna ČR, - [cit.2022-11-17]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/HGMULFL7BT3URDAVQ9V33XN3KF8E38VMNC6GRYBGETXJB3LNSE-10474?func=full-set-set&set_number=149539&set_entry=000001&format=999

FRONTE s.r.o, 2015, Knihařské vazby v polygrafii V1, V2, V4, V8. In *fronte.cz*, [online]. fronte tiskárny (c)., [cit. 2022-11-21] Dostupné z: <https://www.fronte.cz/kniharske-vazby/>

HEJDUK, Jiří. 2020. *Technologie polygrafické výroby*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 275 s., ISBN 978-80-7560-308-1.

HYBNER, Jan. 2022, *Knižní vazby z Dunhuangu*: Praha: UMPRUM, 92s., ISBN 978-80-88308-64-5.

KÁŇA Pavel, 2015, *Zapomenuté knihařské dovednosti*. Praha, Knihař, 324s., ISBN 978-80-86292-83-0.
Minah Song, 2009, The history and characteristics of traditional Korean books and bookbinding, *Journal of the Institute of Conservation*, [online]. 32:1, 53-78, [cit. 2023-01-15] DOI: 10.1080/19455220802630743, Dostupný z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19455220802630743>

PEŠINA, Jaroslav a Jan ŠTENCL. 1939, *Knižní vazba v minulosti*. Praha, 41 s. Národní knihovna České republiky – knihovní fondy a služby. Signatura: 54 G 015499. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:77632e60-6b14-11ed-97b6-5ef3fc9bb22f?page=uuid:6c87a4cd-c4d9-40ce-924b-ef03a57231f9>

RICHTEROVÁ, Alena. 2003, Pergamen., In: *aleph.nkp.cz*, [online]. Praha, KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) Národní knihovna ČR, [cit. 2023-02-09]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/GTNK97KHQEC6EMSGG26CJN7JYFVE5F9VN94RJLREQXB4L3XFD4-47221?func=full-set-set&set_number=232676&set_entry=000007&format=999

SZIRMAI John A., 2014, The archeology of medieval bookbinding, In: *vdocuments.mx*, [online]. Copyright ©, [cit. 2022-11-21] Dostupné z: <https://vdocuments.mx/the-archaeology-of-medieval-bookbinding-by-john-a-szirmai.html?page=1>

TRIENÁLE UMĚLECKÉ KNIŽNÍ VAZBY 1985 : PRAHA, Česko). *Historická knižní vazba*. Praha: Památník národního písemnictví, 1 sv. : il. Dostupné z: [Historická knižní vazba - Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové \(svkhk.cz\)](https://www.svkhhk.cz/Historická_knižní_vazba_-_Studijní_a_vědecká_knihovna_v_Hradci_Králové)

TSIEN, Tsuen-hsuei, Joseph NEEDHAM, 1986. Paper and printing. Science and Civilization in China, Volume 5, Chemistry and Chemical Technology, Part 1. In: *The Library Quarterly: Information, Community, Policy* © 1988 The University of Chicago Press, [online]. Vol. 58, No. 1 (Jan., 1988), pp. 93-96 4 [cit. 2023-03-18] Dostupné z: [Review on JSTOR](https://www.jstor.org/stable/3015744)

UHLÍŘ, Zdeněk, Alena, RICHTEROVÁ. 2003, Rotulus. In: *aleph.nkp.cz*, [online]. Praha, KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) Národní knihovna ČR, [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002081&local_base=KTD

UHLÍŘ, Zdeněk. 2003, Kodex. In: *aleph.nkp.cz*, [online]. Praha, KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002221&local_base=KTD.

VOIT, Petr. 2006, *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri., 1350 s., ISBN 80-7277-312-7.

ŽÁBA, Zbyněk. 1968, *Tesáno do kamene, psáno na papyrus* Praha, Svoboda, 198 s. ISBN 25-055-68.

SEZNAM DALŠÍCH SOUVISEJÍCÍCH ZDROJŮ:

BÁRTOVÁ, Kateřina. Historický vývoj knižní vazby: technologie vazby 16. století. Vydání 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2020. 209 stran. - <https://www.obalkyknih.cz/view?isbn=9788075603432>

BOHATCOVÁ, Mirjam a kol. , 1990, *Česká kniha v proměnách staletí*. 1. vyd. Praha: Panorama,., 622 s. ISBN 80-7038-131-0. dostupné z : https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&local_base=KKL&doc_number=000041774

GOODE, Simon. Making Books: A Guide to Creating Handcrafted Books. London Centre for Book Arts, 2017. ISBN 1616896310

IKEGAMI, Kójiro a STEPHAN, Barbara B., ed. Japanese bookbinding: instructions from a master craftsman. 11. vyd. London: Weatherhill, 2007. 127 s. ISBN 978-0-8348-0196-7.

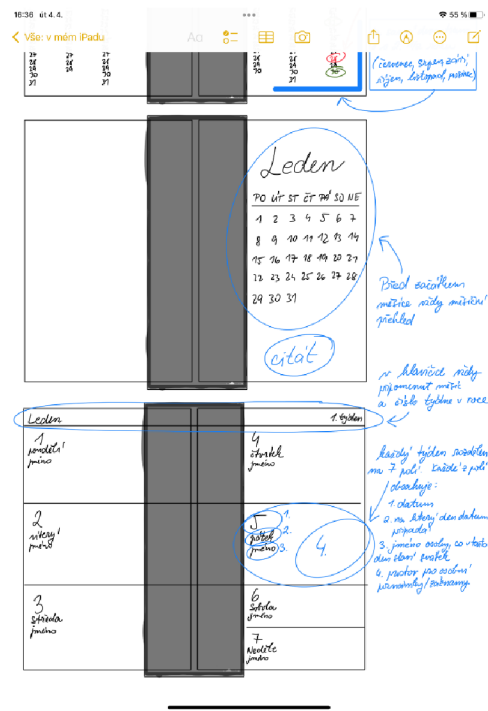
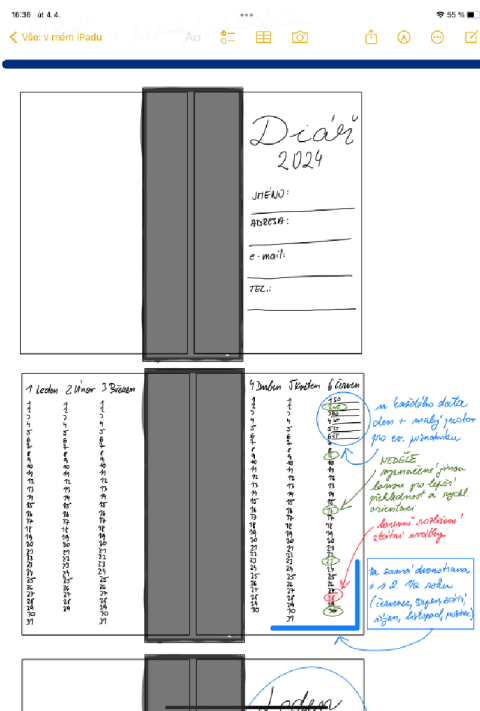
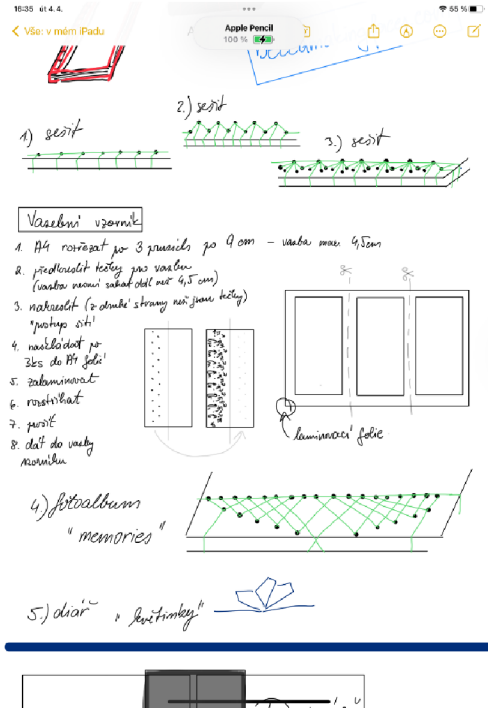
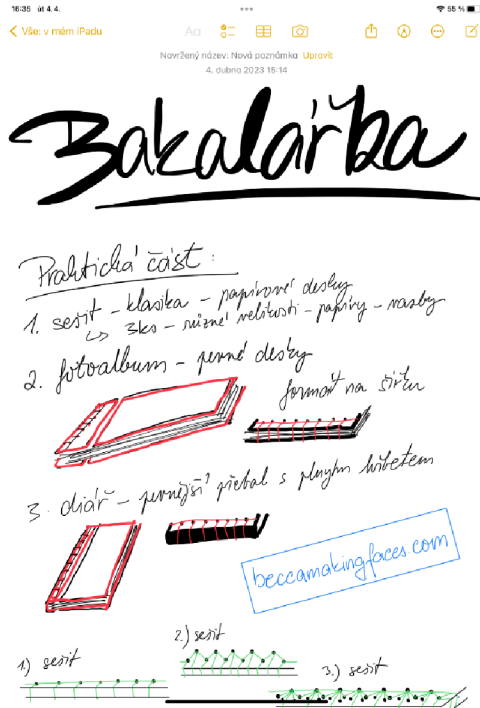
KOCMAN, Jiří Hynek. Japonské tradiční knihařství. In: Sborník II. mezinárodního semináře knihařů: Kroměříž, 4.-6. června 1998. Praha: Arcus, 1998. 40 s.

RENOTIÈRE, Gina, ed. *Fenómén Ateliér papír a kniha: autorské knihy a objekty studentů J.H. Kocmana = The phenomenon of the Paper and Book Atelier : artists' books and objects by J.H. Kocman's students*. Přeložil Matthew SWENEY, přeložil Bob HÝSEK. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, [2016]. ISBN 978-80-88103-18-9.

PŘÍLOHY

Příloha A: Přípravné skicy a finální design diáře	~ 1 ~
Příloha B: Realizace diáře a fotoalba.....	~ 3 ~
Příloha C: Realizace vzorníku	~ 5 ~
Příloha D: Příprava knižního bloku k šití.	~ 8 ~
Příloha E: Návod na šití a finální výsledek.....	~ 9 ~

Příloha A: Přípravné skicy a finální design diáře

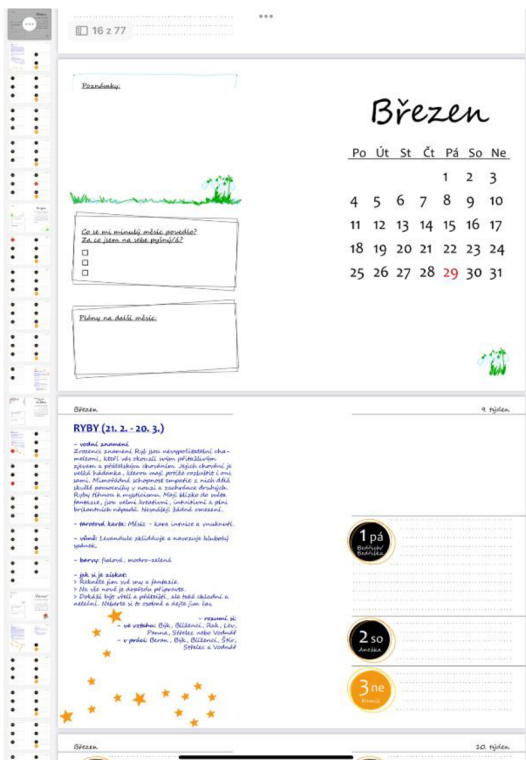
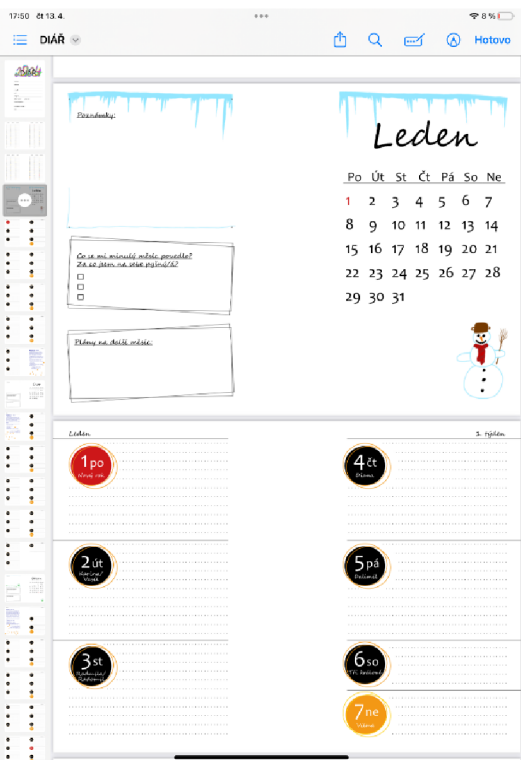
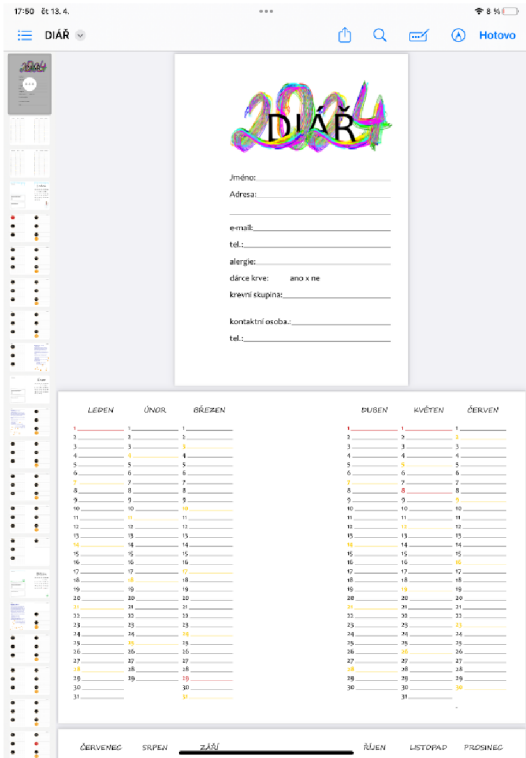

do bakalářky napsat METODIKU BC práce, že test byl nejprve testován na neodborné veřejnosti, poté i u odborné (poslat to třeba žákovi) - napsat i počty respondentů, když některý respondenty (umění a kultura) vyřadím, tak proč....

Státin' svátky 2024

Leden	1. Nový rok
Březen	29. Velký pátek
Duben	1. Vel. pondělí
Květen	1. Prátek práce 8. Den vítězství
Červen	6. Den ústavní

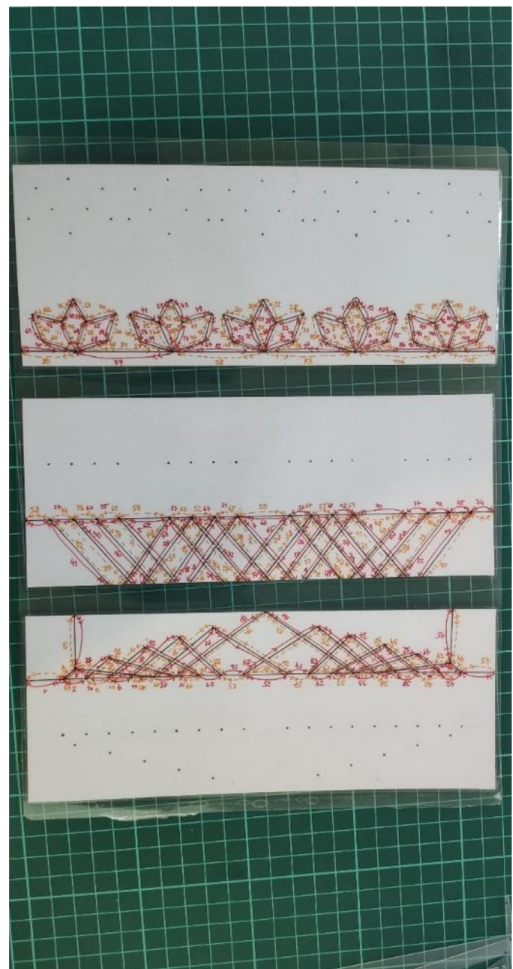
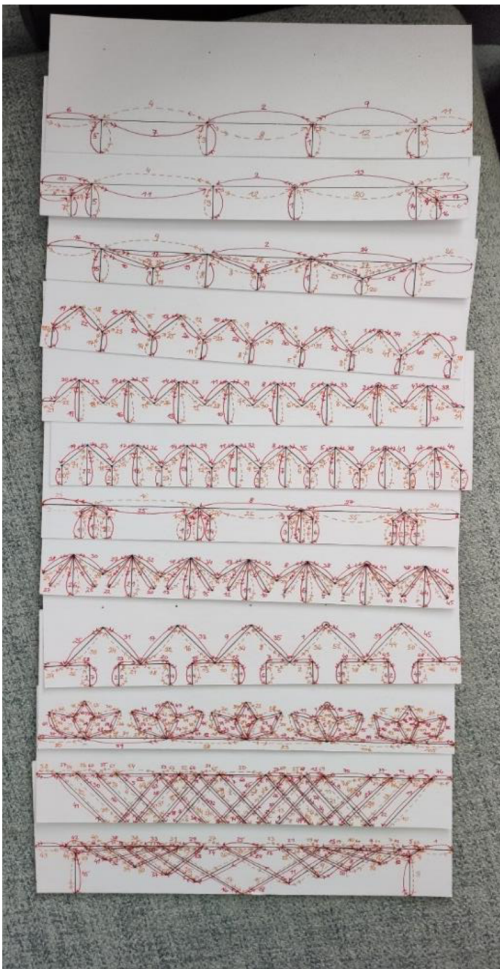
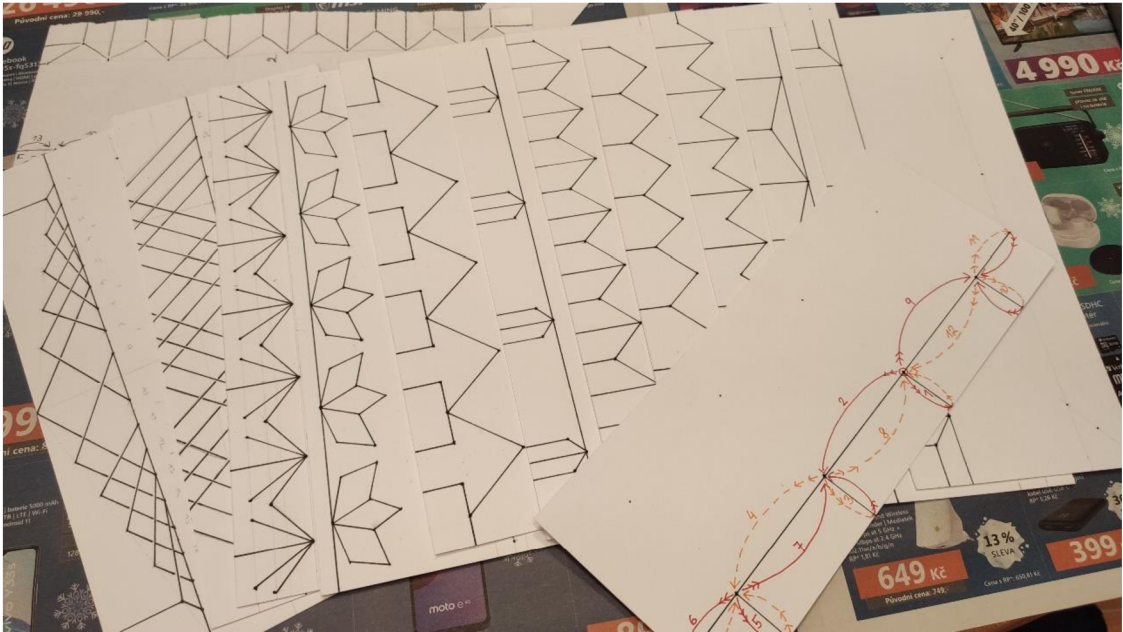

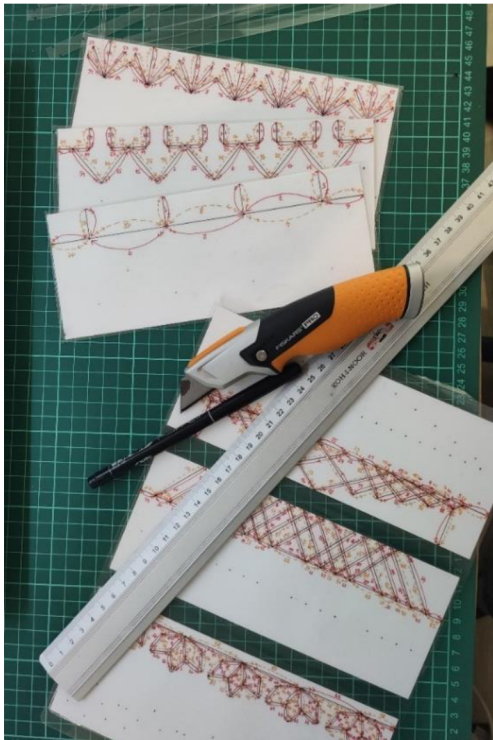
Příloha B: Realizace diáře a fotoalba

Příloha C: Realizace vzorníku

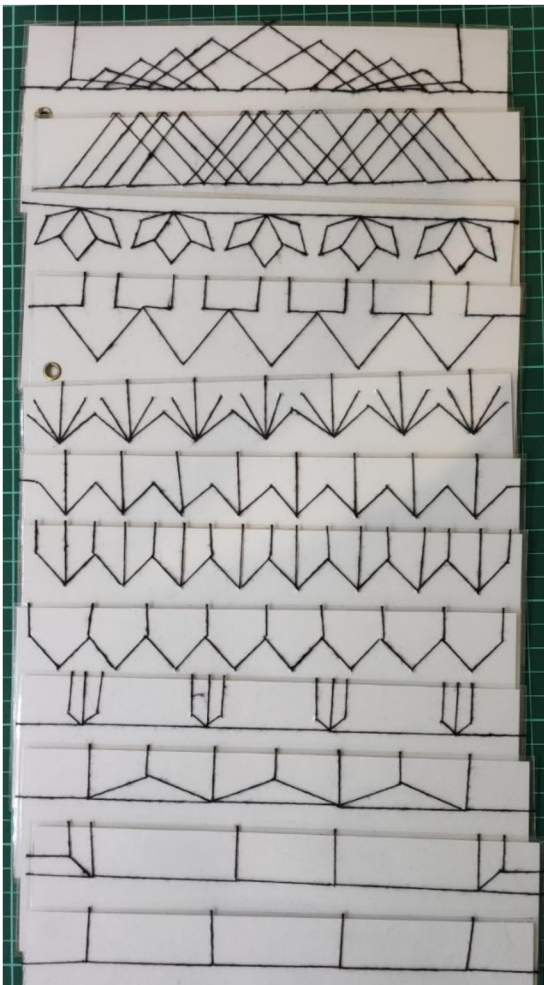
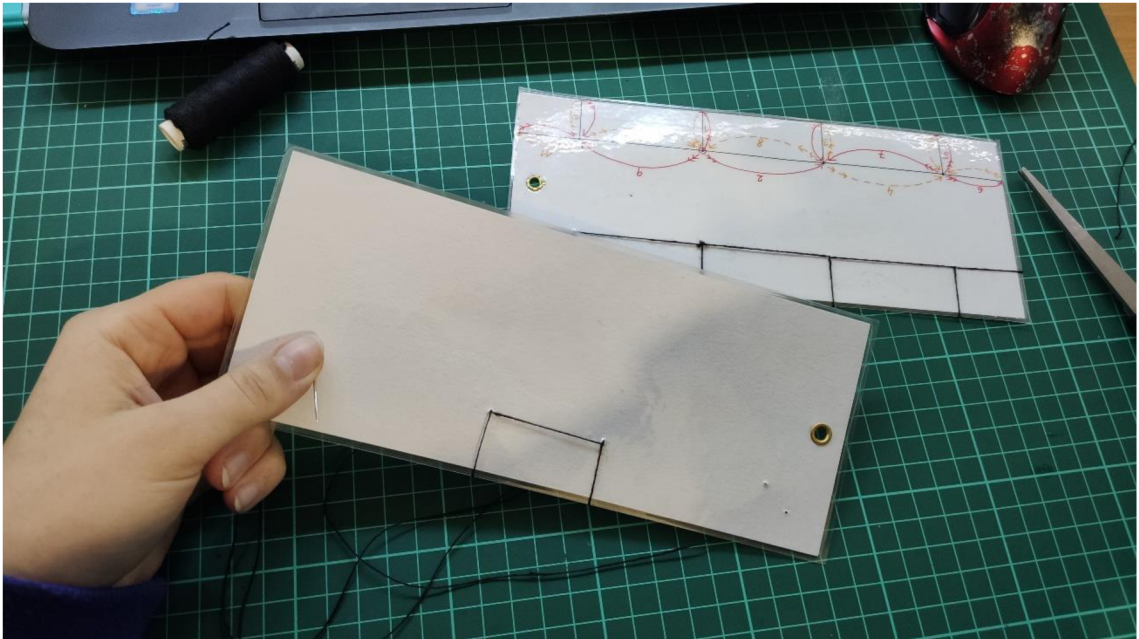
Vytvoření dírky pomocí
děrovacích kleští

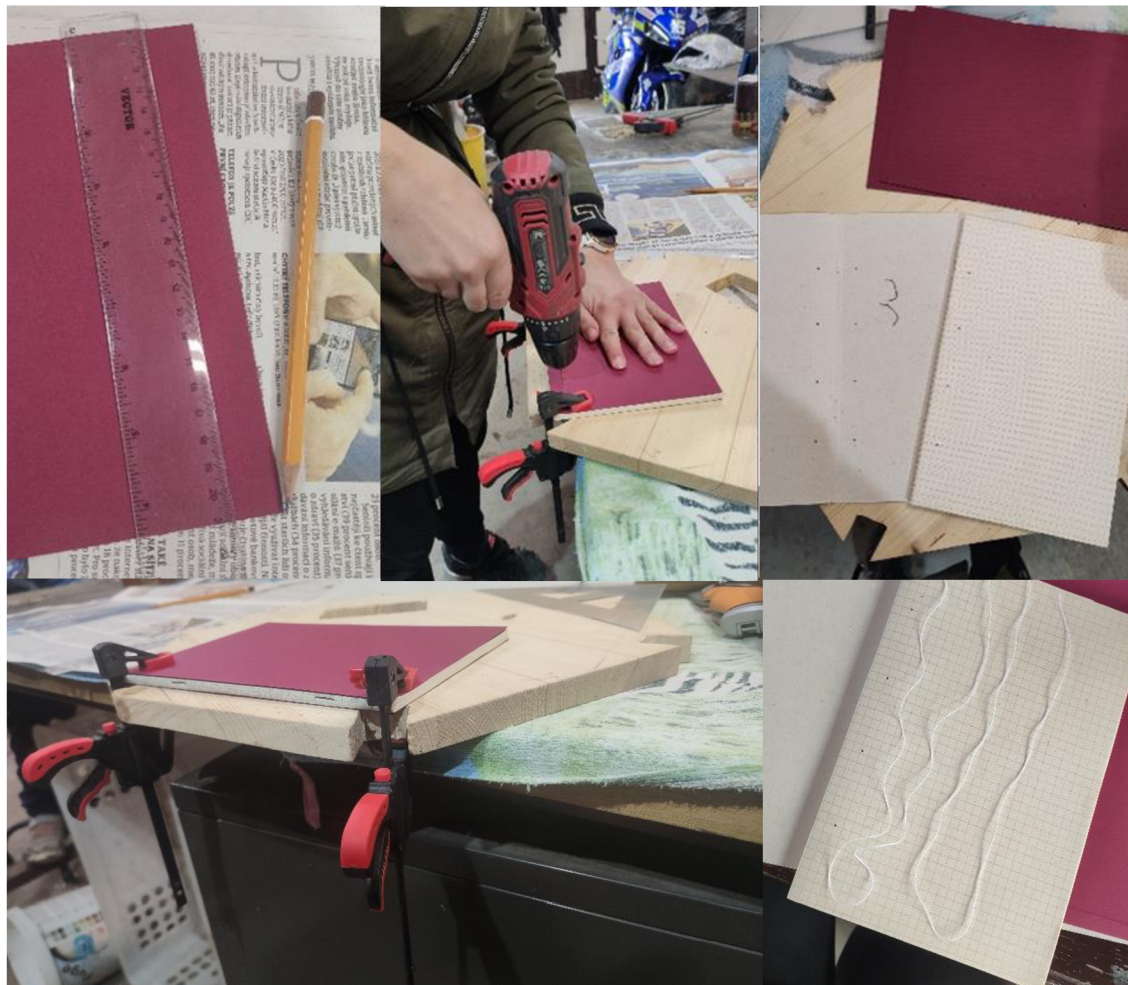
Zpevnění dírky pomocí nýtovacích
kleští a textilní průchodky

Vytvoření dírek pro šití

Příloha D: Příprava knižního bloku k šití

Příloha E: Návod na šití a finální výsledek

